

UDK 323.3(497.4)"15/16"
Prejeto: 30. 9. 2005

Seznami kranjskega plemstva in kranjskih deželnih stanov

ANDREJ NARED

svetovalec – arhivist, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, p. p. 21, SI-1127 Ljubljana,
el. pošta: andrej.nared@gov.si

IZVLEČEK

Avtor v razpravi predstavlja glavne tipe plemiških in stanovskih seznamov ter skuša ugotoviti njihovo vrednost za zgodovino (kranjskih) deželnih stanov. Predstavitev začneja z listinskimi seznamami prič, tem pa sledi podrobna predstavitev zanimivih vojaško-nabornih, davčnih in drugih seznamov iz 15. stoletja. Nekateri od teh so bili doslej povsem neznani in odpirajo nove poglede na številčnost kranjskega plemstva kot jedra nastajajočih deželnih stanov. S seznamami iz 16. stoletja kaže, koliko članov je kranjski deželni zbor okvirno imel in koliko se jih je v resnici udeleževalo njegovih zasedanj. V zadnjem delu razprave je govor o zbirnih seznamih (matrikah), ki so kompilirane iz različnih virov, pogosto polne napak in imajo kot zgodovinski vir relativno majhno vrednost. V prilogah so objavljeni trije dragoceni in doslej nepoznani seznam kranjskega plemstva oziroma deželanov iz let 1421–1422 in 1446.

KLJUČNE BESEDE: Kranjska, plemstvo, deželni stanovi, deželni zbori, seznam, matrike, objave virov

ABSTRACT

THE LISTS OF THE CARNIOLAN NOBILITY AND THE CARNIOLAN PROVINCIAL STATES

The author presents the most important types of the lists of the nobility and the provincial States, and tries to establish their value for the history of the (Carniolan) provincial States. The presentation opens with the documents containing the lists of the witnesses, followed by the very detailed introduction of the interesting military-recruiting, the tax and other lists from the 15th century. Some of those have been totally unknown till now, and they are opening new views, with regard to the large number of Carniolan nobility, as the nucleus of the emerging provincial States. Using the lists from the 16th century, the author points out, how many members the Carniolan provincial diet approximately had, and how many of them actually took part in its sessions. The last part of the discussion addresses the issue of the accumulated lists (registers), which have been compiled from various sources, often full of mistakes, and having a relatively small value as a historical source. In the supplements, three valuable, and up till now not known, lists of the Carniolan nobility, respectively provincial States' members from the years 1421–1422 and 1446 have been published.

KEY WORDS: Carniola, nobility, provincial States, provincial diets, lists, registers, publications of the sources

Med pomembnejšimi zgodovinskimi (arhivskimi) viri, ki nam lahko pomagajo rekonstruirati sestavo in številčnost kranjskega plemstva in kranjskih deželnih stanov, so gotovo različni seznam plemstva (deželanov), seznam udeležencev deželnih zborov, davčne liste, zbirne stanov-

ske matrike in podobno. Tovrstni viri so razpršeni po domačih arhivih (zlasti Arhivu Republike Slovenije) in tujih (avstrijskih) arhivih ter bibliotekah, zato se nam zdi primerna kritična predstavitev le-teh na enem mestu. Razprava je nastala kot del širše raziskave o oblikovanju

kranjskih deželnih stanov in deželnozbornskega postopka do leta 1518, vendar se zaradi narave seznamov samih in njihove bolj celostne predstavitve časovno ne omejuje le na srednjeveško obdobje, temveč želi predstaviti časovno in vsebinsko zaokroženo celoto. Razjasniti bomo poskušali okoliščine nastanka posameznih seznamov, njihov namen, predvsem pa uporabnost in zanesljivost za "sestavljanje" deželnostanovske korporacije. Na konec razprave, posvečene osemdesetletnici arhivskega svetnika Petra Ribnikarja, ki mu je Arhivsko društvo Slovenije leta 2002 kot prvemu podelilo najvišje stanovsko (Aškerčevo) priznanje prav za objavo arhivskih virov, smo uvrstili še objavo treh starejših, doslej tako rekoč nepoznanih plemiških oziroma stanovskih seznamov.

Seznamei prič

Med listinskim gradivom bi o (številčni) moči svetnega in cerkvenega plemstva največ izvedeli s seznamov prič,¹ ki so bili do srede 14. stoletja, posebej v času Rudolfa IV., pomemben element svečanih privilegijev. Že med vladanjem njegovih bratov in naslednikov jih z izjemo posameznih pogodbenih in mirovnih listin praktično ni bilo več.² Tudi za čas, ko so bili razmeroma pogosti, pa listinski seznamei prič nikakor ne igrajo tolikšne vloge, kot jim jo na primer pripisuje Franz Krones. Po njegovem naj bi namreč vedno znova pojavljajoča se imena pomembnejših plemiških rodbin že konec 12. in v 13. stoletju na Štajerskem predstavljala "den eigentlichen Kern der Landesvertretung".³ Glede na današnje vedenje o začetkih deželnih stanov taka trditev pač ne potrebuje komentarja. Med seznamei prič zaslužijo nekaj več pozornosti tisti, ki jih najdemo v deželnoknežjih privilegijih in hišnih

redih. Med prvimi omenimo za primer le dve potrditvi privilegijev križevniških vitezov, ki ju je avstrijski vojvoda Rudolf IV. izstavil februarja 1360 v Gradcu in marca istega leta v Ljubljani,⁴ ter še nekaj mesecev pozneje na Dunaju izstavljeno potrditev privilegijev mekinjskega samostana.⁵ V graški listini z 10. februarja je naštetih prek 40 prič, med njimi so oglejski patriarh, salzburški, freisinški, passauski, krški, sekavski, lavantinski in chiemseejski (nad)škof, več grofov (mdr. goriška grofa Majnhard in Henrik, ortenburški grof Oto, celjska Herman I. in Ulrik I.), nosilec dvornih služb (dvorni maršal, točaj, komornik, stolnik, kuhar ...), glavarji Avstrije nad Anizo, Štajerske, Koroške in Kranjske. Poldrugi mesec kasneje (27. 3.) je Rudolf na prošnjo ljubljanskega komturja potrdil še privilegije križevniškega reda za Koroško in Kranjsko. Na listi prič je nekaj oseb manj, sestava pa je podobna kot v graškem primeru. Enako velja za privilegij mekinjskega samostana z 18. julija, ki pa je bil izstavljen na Dunaju. Skupna ugotovitev za vse tri sezname prič je – in prepričani smo, da bi pregled podobnih deželnoknežjih listin sklep le še utrdil – da se v njih pojavljata predvsem dve vrsti ljudi. Na eni strani gre za predstavnike "političnega establišmenta", ki jih je deželni knez zaradi njihovega bogastva in položaja v družbeni hierarhiji (cerkveni dostojanstveniki) pritegnil med svoje svetovalce, na drugi pa za nosilce dvornih funkcij in člane ožjega knežjega sveta. Dejstvo, da v omenjenih listinah iz leta 1360 poleg dveh "Kranjcev" – grofa Ota iz družine Ortenburžanov, ki so imeli na Kranjskem kar nekaj posesti, in kranjskega glavarja Leutolda Stackeda, ki je bil "Kranjec" po funkciji – ni nobenega Kranjca, in to ne glede na to, da so listine regulirale kranjske zadeve in da so bile nekatere v Ljubljani tudi izstavljene, indicira nepomembnost kranjskega plemstva na dvoru in pri urejanju deželnoknežjih poslov nasploh.

Med hišnimi redi in pogodbami vzemimo tokrat v roke te: hišni red vojvode Albrehta II. iz leta 1355, ki ga je izdal v sodelovanju z deželskimi gospodi,⁶ potrditev dedne pogodbe med

¹ Seznam prič je sestavni del eshatokola listine in našteva tiste osebe, ki so bile navzoče ob samem pravnemu dejanju ali pa ob izstavitvi listine. Seznamei so bili namenjeni pravni varnosti udeležencev pravnega akta, saj je bilo mogoče priče ob morebitnem sporu poklicati pred sodišče, da bi potrdile resničnost zapisanega. Praviloma so v seznamih najprej našteje osebe duhovniškega (cerkvenega), nato pa svetnega stanu, znotraj obeh skupin pa so razvrščene po rangu. Z uveljavljanjem preprostejših oblik listin od srede 14. stoletja so postajali seznamei prič čedalje redkejši, od začetka 15. stoletja pa izjemni. Glej J. Spiegel, Zeugenliste, v: *Lexikon des Mittelalters* 9 (CD-Rom Ausgabe, 2000), 588s.

² Christian Lackner, Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365–1406), Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (= MIOG), Erg.bd. 41 (2002) (odslej Lackner, Hof und Herrschaft), 251s.

³ Franz Krones, Vorarbeiten zur Quellenkunde und Geschichte des mittelalterlichen Landtagswesens der Steiermark, Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichts-Quellen (= BKStGQ) 2 (1865) (odslej Krones, Vorarbeiten 1), 38, glej tudi str. 65, 71ss.

⁴ Eduard Gaston Graf von Pettegg, Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien, I. Bd. (1170–1809), Prag - Leipzig 1877, 351s, št. 1340, 1343; Peter von Radics, Herzog Rudolf IV. und das Land Krain, Mittheilungen des historischen Vereins für Krain (= MHVK) 19 (1864), 102; Jože Mlinarič, Stiška opatija 1136–1784, Novo mesto 1995, 146s. Skorajda v istih dneh, 6. februarja (Gradec) in 28. marca (Ljubljana), je vojvoda potrdil privilegije kartuziji v Bistri, zato so razumljivo skoraj identične tudi med pričami našteje osebe; prim. Franc Komatar, Ein Copialbuch des Klosters Freudenthal, Mittheilungen des Musealvereines für Krain (= MMK) 13 (1900), 59ss, št. 46, 47.

⁵ Arhiv Republike Slovenije (= AS) 1063, Zbirka listin (= ZL), sig. 5096, 1360, julij 18., Dunaj.

⁶ Ernst von Schwind und Alphons Dopsch (Hrsg.), Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte der deutsch-österreichi-

Habsburžani in Luksemburžani iz februarja 1364⁷ ter listino, s katero je vojvoda Viljem po smrti svojega očeta Leopolda III. oktobra 1386 v svojem in v imenu svojih bratov naznanil, da stricu Albrehtu III. predaja v upravljanje dežele leopoldinske linije, s čimer so bila začasno suspendirana določila delilne pogodbe iz Neubergera (1379).⁸ Veljavnost hišnega reda so z navzočnostjo in s svojimi pečati potrdili tudi *lantherrn*, in sicer v enem primeru 39 večinoma avstrijskih gospodov,⁹ v koroški varianti pa osem Korošcev.¹⁰ Kranjce bomo zaman iskali med množico plemstva, ki je potrdila habsburško-luksemburško dedno pogodbo, prav tako med predstavniki prizadetih dežel, ki so potrdili predajo uprave leopoldinskih dežel Albrehtu III. V zadnjem primeru gre za ljudi, ki so bili večino časa v knezovi bližini in za njegove namestnike v posameznih deželah. Kranjsko je zastopal deželni glavar Hugo Devinski.¹¹

Povedano kaže na odmaknjenost Kranjske od glavnega dogajanja, ki se je zgoščevalo zlasti v Avstriji in na Štajerskem. Zapostavljenost je brez dvoma nespodbudno vplivala na kranjsko plemstvo, ki je kneza videvalo tako rekoč le ob dednih poklonitvah. To dejstvo, ki je poleg teritorialne nehomogenosti dežele brez dvoma pripomoglo k poznemu izoblikovanju plemiško-stanovske korporacije, se jasno pokaže tudi v pasivnosti kranjskega plemstva v habsburških družinskih sporih v prvem desetletju 15. stoletja. V letih 1406–07 so se za obrambo svojih interesov in interesov svojih favoritov znotraj vladarske hiše povezali tako avstrijski kot tirolski stanovi, ki so

bili tedaj v veliki meri že formirani, prav tako se je povežalo štajersko viteštvo.¹² Bolj ali manj formirani deželni stanovi (mnogi člani so v listinah poimensko naštetih) so v teh deželah s prelomom stoletja postajali upoštevanja vreden element, katerega razsodniško vlogo so morali upoštevati tudi habsburški knezi.¹³

Seznamei prič ali v listinah kako drugače naštetih oseb nam torej za kranjsko plemstvo ne omogočajo vrednotenja številčnosti in politične moči. Imena dobrega ducata plemičev, ki so po smrti Ulrika Spanheima konec leta 1269 in v začetku naslednjega prisegli zvestobo njegovemu bratu Filipu ter tako zavrnili pretenzije Otokarja Premisla,¹⁴ nam ne povedo ničesar drugega kot to, da je v plemstvu ožje Kranjske že utripala določena deželna zavest in da ga je na deželo poleg (še nekodificiranega) deželnega prava vezala predvsem oseba deželnega kneza.

Plemiški in davčni seznamei 15. stoletja

Pregled plemiških, davčnih in stanovskih seznamov začnimo okoli leta 1400. Na seznamu *Nomina dominorum et militarium (Stiriae, Carinthiae et Carniolae)*¹⁵ je sicer s poznejšo roko in vprašajem zapisana letnica 1397, Krones, ki je seznam najprej objavil, pa ga postavlja v leta

schen Erblände im Mittelalter, Innsbruck 1895 (odslej Schwind - Dopsch, *Ausgewählte Urkunden*), 189ss, Nr. 102; Franz Krones, *Urkunden zur Geschichte des Landesfürstenthums, der Verwaltung und des Ständewesens der Steiermark*, BKStGQ 30 (1899) (odslej Krones, *Urkunden*), 60s, št. 193; *Monumenta historica ducatus Carinthiae (= MDC)* (Hrsg. Hermann Wiesner), X, Klagenfurt 1968, 150s, št. 446.

7 Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Centralna kartoteka srednjeveških listin za Slovenijo (= CKSL), 1364, februar 23., Dunaj (prepis B. Otorepca po kopiji iz 17. stol.).

8 Krones, *Urkunden*, 94, št. 336. Za pogodbo iz Neubergera in druge delitve habsburških dežel v drugi polovici 14. stoletja glej: Ernst C. Hellbling, *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte. Ein Lehrbuch für Studierende (Rechts- und Staatswissenschaften 13)*, Wien 1956, 65ss; Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wien 1990, 128ss; Günther Hödl, *Habsburg und Österreich 1273–1493. Gestalten und Gestalt des österreichischen Spätmittelalters*, Wien - Köln - Graz 1988, 139ss; Alois Niederstätter, *Die Herrschaft Österreich. Fürst und Land im Spätmittelalter (Österreichische Geschichte 1278–1411)*, Hrsg. H. Wolfram, Wien 2001, 194ss; Lackner, *Hof und Herrschaft*, 17ss.

9 Schwind - Dopsch, *Ausgewählte Urkunden*, 189ss, Nr. 102; Krones, *Urkunden*, 60s, št. 193.

10 MDC X, 150s, št. 446.

11 Krones, *Urkunden*, 94, št. 336.

12 Schwind - Dopsch, *Ausgewählte Urkunden*, 300ss, Nr. 159, 161; Krones, *Urkunden*, 120ss; isti, *Bericht über die Ergebnisse einer archivalischen Reise im Herbste 1896*, BKStGQ 28 (1897), 98s, št. IV.

13 Nekaj desetletij kasneje je pogum avstrijskih stanov tako zrasel, da so interese dežele in legitimnega (mladoletnega) deželnega kneza Ladislava Posmrtnika branili celo z orožjem. Spor je izviral iz različnega tolmačenja testamenta kralja Albrehta II., zlasti tistega dela, ki govori o tem, kdo naj bo skrbnik tedaj še nerojenega princa, kje naj ta odrašča in kdo naj upravlja otrokovo dediščino. Stanovska opozicija okrog Ulrika Eytzingerja je sklenila zvezo, katere glavna zahteva je bila izpostitev Ladislava iz skrbništva Friderika III. in njegova premešitev v Avstrijo. Zvezi se je sprva (v oktobru 1451) pridružilo 46 oseb, po (prepovedanem) deželnem zboru v decembru pa je drugo verzijo listine zveze, ki se po kraju prvega srečanja upornih plemičev 14. oktobra 1451 v Mailbergu imenuje mailberška zveza, pečatilo kar 254 njenih članov, večinoma pripadnikov stanu gospodov in vitezov, vendar tudi 22 prelatov in 13 mest. O mailberški zvezi in njenih članih glej: Karl Gutkas, *Die Mailberger Bund von 1451. Studien zum Verhältnis von Landesfürst und Ständen um die Mitte des 15. Jahrhunderts*, *MIÖG* 74 (1966), 51ss, 347ss; prim. tudi Peter Štih, *Ulrik II. Celjski in Ladislav Posmrtni ali Celjski grofje v ringu velike politike*, v: Igor Grdina - Peter Štih, *Spomini Helenene Kottanner. Ženski glas iz srednjega veka (Zbirka Korenine)*, Ljubljana 1999 (odslej Štih, *Ulrik II.*), 31ss.

14 Andrej Komac, *Formiranje dežele Kranjske in deželnega plemstva v času med 1150 in 1350*, tipkopis doktorske disertacije, Ljubljana 2003, 254s; Wladimir Levec, *Die krainischen Landhandfesten. Ein Beitrag zur österreichischen Rechtsgeschichte*, *MIÖG* 19 (1898), 252s.

15 Steiermärkisches Landesarchiv Graz (= StLA), Meillerakten, XIV-a, Nr. 1.

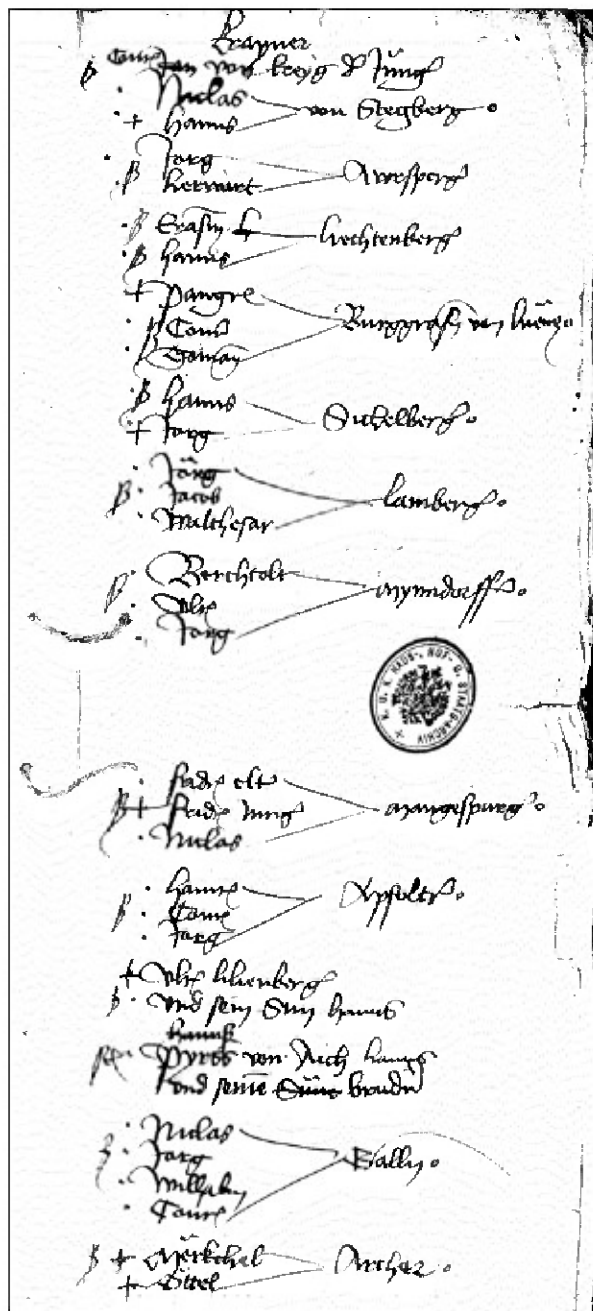
1399–1402.¹⁶ Štajerski del seznama vsebuje 74 oseb iz 46 grofovskih, gosposkih in viteških rodbin, pri čemer so verjetno vključene samo pomembnejše. Korošec je precej manj (22 iz 19 družin), od teh so tri gosposkega stanu. Tudi tu lahko predvidevamo, da so našete samo pomembnejše družine.¹⁷ Za Kranjsko z imeni spoznamo 63 oseb iz 48 rodbin;¹⁸ prvi na seznamu je kranjski deželni glavar Herman II. Celjski, ki bi sicer spadal med štajersko plemstvo. Takoj je opaziti, da je na kranjskem seznamu v primerjavi s predhodnima razmeroma veliko plemstva, to pa najbrž pomeni, da je popolnejši od štajerskega in koroškega, ne glede na to, da je vse tri hkrati sestavil isti človek.

Iz let 1421–1422 so kar trije sezname kranjskega plemstva. Glede na to, da sta dva izmed njih praktično nepoznana,¹⁹ ju v celoti objavljamo v prilogah (1 in 2). Kot je pri takih dokumentih običajno, tudi omenjenih treh ne moremo datirati do dneva natančno. Prvi med njimi, seznam *Lanndlewt Krayn vnd in der Mettling*,²⁰ nosi arhivsko letnico "c. 1420" in sodeč po zelo podobnem seznamu štajerskega plemstva²¹ bi lahko leto 1420 kar obstalo. Dvom pa v take misli vnaša sam začetek seznama – *Landlewt, Krain, vocati vnder den Awrsperger* – ki priča, da je seznam nastal ob sklicu (pregledu) deželne plemiške vojske; le-to je po pričakovanju vodil deželni glavar (Jurij II.) Turjaški. Problem je v tem, da glavarstva Jurija Turjaškega po doslej

znanih podatkih ne moremo precizno definirati. Seznam kranjskih deželnih glavarjev namreč ne daje jasnega odgovora. Glede na to, da je bil glavar 7. maja 1420²² in tudi 26. maja 1421²³ gotovo še Ulrik Šenk z Ostrovice ter da je potem 2. maja 1422 kot glavar izpričan goriški grof Henrik,²⁴ pa bi v vmesno, manj kot leto dolgo obdobje (po 19. avgustu 1421 in pred 2. majem 1422)²⁵ lahko postavili Jurija in s tem še kar natančno datirali tudi naš seznam. Na seznamu je brez treh prečrtanih 99 oseb, če upoštevamo še v "naslovu" nakazanega glavarja, pa okroglih sto. Na Kranjskem je sodeč po seznamu živelo okrog 60 plemiških rodbin,²⁶ po številu odraslih moških (tri ali več) so bile najmočnejše te: Mengeški, vitezi s Kamna (*Stein*), Mindorferji, Čušperški, Galli, Lambergi, Liechtenbergi, Turjaški, Sawerji in Verneški (*W(B)ernekker*). Seznam zaznamuje pike, križci, vijugaste in navpične črtice ter zvezdice,²⁷ ki so pred imeni naštetih plemičev in za njimi. Smoter teh oznak lahko samo bolj ali manj upravičeno domnevamo. Ker gre za seznam vojaške narave, je ena možnost ta, da oznake govorijo o tem, koliko (oboroženih) mož je vsak pripeljal s seboj. Po drugi, manj verjetni možnosti, seznam ni bil enkratne narave, ampak so ob več pregledih deželne vojske "obkljukali" prisotne.

- ¹⁶ Franz Krones, Landesfürst, Behörden und Stände des Herzogthums Steier 1283–1411 (Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark IV/1), Graz 1900, 233ss, ima nepopolno objavljen seznam za vse tri dežele; štajerski del seznama je kasneje objavil tudi Mell, a ga je ohlapneje datiral v leta 1400–1410 – Anton Mell, Grundriß der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark, Graz - Wien - Leipzig 1929 (odslej Mell, Grundriß), 299. V času Kronesove objave je bil seznam še v dunajskem Hišnem, dvornem in državnem arhivu.
- ¹⁷ Prim. Peter Feldbauer, Herren und Ritter, v: Herrschaftsstruktur und Ständebildung. Beiträge zur Typologie der österreichischen Länder aus ihren mittelalterlichen Grundlagen (Sozial- und wirtschaftshistorische Studien, Hrsg. A. Hoffmann und M. Mitterauer), Bd. 1, Wien 1973 (odslej Feldbauer, Herren und Ritter), 122, 158.
- ¹⁸ Krones je spustil dva Mindorferja in jih ima le 61 (47).
- ¹⁹ Obstoje prvega sicer razberemo iz dela Burkharda Seufferta in Gottfriede Kogler (bearb.), Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, Bd. 3), Teil I: 1396–1452, Graz – Wien - München 1953 (odslej Landtagsakten I), 55, op. 81, o drugem pa lahko na osnovi Mellovih besed le slutimo (Mell, Grundriß, 301, op. 125).
- ²⁰ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (= HHStA), Österreichische Akten, Krain, K. 1, Fasz. 1, fol. 1–2; glej prilogo I.
- ²¹ StLA, Meillerakten, XIV-a, Nr. 2, fol. 27. Gre za seznam vojaškega sklica 24. junija 1420 (*convocati ad Joh. bap. anno etc. XX*). Kranjski je bil verjetno pripravljen iz podobnih vzgibov.

- ²² Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku (= GZL) (izd. Božo Otorepec) III/39; Georg Kozina, Die Landeshauptleute von Krain bis gegen das Ende des 15. Jahrhunderts, Laibach 1864 (odslej Kozina, Landeshauptleute), 14.
- ²³ Franc Komatar, Das Schloßarchiv in Auersperg, MMK 18 (1905), 19 (1906), 20 (1907), Carniola n. v. 1 (1910), 187, št. 330. Listino je izstavil "Lewtel Julbekch, des edlen herren Vleichts Schenkchen von Österwicz Verveser in Krain"; to nedvomno kaže, da je bil glavar Ulrik. Ulrik je bil nato glavar še v letih 1428–29.
- ²⁴ Kozina, Landeshauptleute, 14.
- ²⁵ 19. avgusta 1421 je nadvojvoda Ernest razsodil v sporu med Turjačani in ljubljanskimi meščani ter ljudmi *in dem Tal* in v iški fari zaradi spornih gmajne in gozdov. Pravdo so dobili slednji in po nekaterih razlagah naj bi vojvoda Juriju za "odškodnino" ponudil mesto kranjskega deželnega glavarja. Gotovo je, da Jurij v času razsodbe še ni bil glavar, pa tudi, da je kot glavar zaradi maščevanja Ljubljančanom pri Ernestu kmalu padel v nemilost. Glej: GZL III/40, III/43; Kozina, Landeshauptleute, 14s; Miha Preinfalk, Gospodje Turjaški v srednjem veku. Genealoška podoba turjaške rodbine do 16. stoletja, tipkopis magistrske naloge, Ljubljana 2001 (odslej Preinfalk, Gospodje Turjaški), 138s; isti, Auerspergi. Po sledih mogočnega tura (Thesaurus memoriae; Dissertationes 4), Ljubljana 2005 (odslej Preinfalk, Auerspergi), 462.
- ²⁶ Število rodbin je težko natančno določiti, ker pač ne vemo, koliko vej so imele vse, poleg tega pripadniki (po imenu) ene rodbine niso vedno navedeni skupaj.
- ²⁷ Pri oznakah, ki jih predstavljamo tudi v objavi dokumenta (priloga 1), je treba upoštevati, da se je bilo kdaj zaradi nejasnih razlik težko odločiti med piko ali črtico, zato naj bo ta detalj v seznamu le za ilustracijo.

Začetek seznama kranjskega plemstva iz let 1421–1422. StLA, Meillerakten, XIV-a, Nr. 3, fol. 17r.

Naslednji seznam Štajercev in Kranjcev je kljub drugačnim označbam nastal nekako v istem času.²⁸ Tako trditev podpiramo z začetkom štajerskega seznama, na katerem so za devetimi prelati najprej naštetih štirje celjski grofje: Herman II., Friderik II., Ulrik II. in Herman III., ki je

²⁸ StLA, Meillerakten, XIV-a, Nr. 3. Na zadnji strani (fol. 19v) podolgovatega papirnega zvežiča je z dokaj sočasno pisavo poleg naslova *Lantlewt in Steir, Crain* leto 1400, kasnejše datiranje (svinčnik, zač. 20. stol.?) pa spet postreže s "c. 1420".

prečrtan. Razlog je lahko samo eden – nezakonskega, a pozneje legitimiranega sina Hermana II., freisinškega in tridentinskega škofa Hermana "Kilavega", ni bilo več med živimi. Umrli je 23. decembra 1421.²⁹ Da pa seznam po drugi strani ni mogel nastati veliko pred Hermanovo smrtjo, dokazuje njegov kranjski del, saj na njem kot deželnoknežjega oskrbnika svibenskega gospodarstva najdemo Konrada Prennerja (*Conrad Pr^emer vnser³⁰ phleger ze Scherphenberg*), zanj pa vemo, da je imel to funkcijo v letih 1421–1439.³¹ Obsežnejši štajerski del seznama obsega enajst strani,³² kranjski, ki ga objavljamo kot prilogo 2, pa štiri strani oziroma dva lista. Pred imeni kranjskega plemstva in za njimi so tudi tu raznovrstne oznake, ki so domnevno nastale iz istih (domnevnih) razlogov kot pri predhodnem seznamu. Na seznamu je 125 posamično navedenih plemičev,³³ vsaj dva se skrivata še pod oznako *vnd seine brudern*. Poleg tega je še dober ducat prečrtanih imen. K močnejšim se uvrstijo še družine Apfaltrerjev, vitezov z Doba (*Aich*), Gallenbergov, Blagoviških, Ravbarjev, Snežniških ter gradiščanov iz Lienza in Jame. Seznam se zdi precej popoln in daje dober vpogled v številčnost kranjskega plemstva – jedra nastajajočih deželnih stanov. Ob tem je zanimivo, da je Konrad Kraig Mlajši kot edini predstavnik svoje rodbine na obeh seznamih na prvem mestu. Takoj za njim in dvema Šteberskima (*Stegberg*) sledi Jurij (*Jörg*) Turjaški, ob nastanku seznama očitno že (oziroma še) deželni glavar.

V zbirki Meillerakten graškega deželnega arhiva najdemo pod oznako XIV-a, Nr. 5 še en seznam iz leta 1422. Zvežič obsega dvanajst listov, na njih pa so imena 291 štajerskih deželanov (*landleut*), komaj 26 koroških, 41 kranjskih in posebej še 31 deželanov *in der Mettlikch*.³⁴ Seznam je za Štajersko gotovo precej

²⁹ Glej Primož Simoniti, *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, Ljubljana 1979, 15s, 124, op. 57.

³⁰ Besedica *vnser* je zgovorna za avtorstvo seznama; lahko ga namreč pripišemo kakemu deželnoknežjemu uradniku.

³¹ Dušan Kos, *Blesk zlate krone. Gospodje Svibenjski – Kratka zgodovina plemenitih nasilnikov (Thesaurus memoriae; Dissertationes 1)*, Ljubljana 2003, 38, 59.

³² Fol. 11r–16r. Ločeno so naštetih prelati (9, od tega ena opatinja), grofje (6 + 1 prečrtan), gospodje (20 + 7 prečrtanih), vitezi (10 + 2 prečrtana) in oprode (270 + 23 prečrtanih imen).

³³ Trije niso navedeni z imenom, ampak le kot *vnd sein bruder* oziroma *zwein sein bruder*.

³⁴ Seznam je v celoti objavil Hans Pirchegger, *Geschichte der Steiermark II (1282–1740)*, Graz - Wien - Leipzig 1931 (odslej Pirchegger, *Geschichte II*), 529ss, za Kranjsko in Metliko 532; v CKSL je nepopoln (manjkajo trije Kranjci) prepis Boža Otorepca. Prim. tudi Peter Štih, *Celjski grofje*, vprašanje njihove deželnoknežje oblasti in dežele Celjske, v: *Grafenauerjev zbornik* (ured. V. Rajšp et al.), Ljubljana 1996 (odslej Štih, *Celjski grofje*), 240. Alphons Lhotsky, *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, MIOG, Erg.bd. 19 (1963)

popoln, bolj vprašljiv pa je za Koroško in Kranjsko. Videli smo, da lahko v tem času na Kranjskem (z Dolenjsko in Belo krajino) računamo s prek 120 deželani, na tem seznamu pa je vpisanih le 72. Razlog je mogoče v tem, da je sestavljaivec seznama za ožjo Kranjsko – drugače kot za Metliko (na seznamu je vseh 31 deželanov naštetih z imeni) – razen v 15 primerih navedel le rodbine, na primer *Rewtemberger, Hofstetter, Mangespurger, Awrsperger, Stegberger*³⁵ itd. V tem primeru bi naštel 53 rodbin. Ocenjevanja popolnosti in s tem uporabnosti kranjskega seznama s stališča raziskovalca se moramo vzdržati tudi zato, ker nam okoliščine in namen nastanka niso poznani.

Zgolj z omembo še treh seznamov štajerskega plemstva, od katerih sta zanimiva predvsem druga dva,³⁶ se poslovimo od dvajsetih let 15. stoletja in se za daljši čas ugnezdimo dobri dve desetletji kasneje, v letu 1446 – "letu seznamov". V tem letu so namreč nastali trije, ki jih bomo predstavili kot naslednje. Dva izmed njih sta bila že objavljena in sta prav zato v strokovni literaturi že dodobra "prežvečena", tretji pa je manj poznan ali sploh nepoznan, a posebej za preučevanje začetkov kranjskih stanov zelo dragocen.

Prvi seznam ne zadeva plemstva, temveč deželnoknežjo komorno posest v širšem in ožjem smislu. Popis izredne davčne naklade, ki so jo obporoki princese Katarine, sestre kralja Friderika III., z mejnim grofom Karlom Badenskim plačali samostani, duhovščina, deželnoknežja mesta in trgi ter deželnoknežji uradi (domene) na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem,³⁷ v našem kon-

tekstu razkriva številčnost in premoženjsko stanje kranjskih samostanov in mest, ki jih je deželni knez kot komorno posest v širšem smislu v tem času že začel pritegovati med deželne stanove. Od skupnega zneska 46.632 gld. je na Kranjsko odpadlo 9008 gld. (mesta so prispevala 2660, prelati 904, duhovščina (*pharrer*) 1500, deželnoknežji podložniki v okviru uradov pa 3944 gld.). Deleži posameznih mest oziroma samostanov nas tu ne zanimajo, pač pa jih naštejmo in ob tem opozorimo na nekaj pomembnih dejstev. Med mesti najdemo poleg Ljubljane še Kranj, Kostanjevico, Novo mesto in Kamnik. Prelate so zastopali: stiški in kostanjeviški opat, velesovska priorinja, bistriški prior, komturja nemškega viteškega reda iz Ljubljane in ivanovcev iz Komende (*Sand Peter*) ter mekinjska opatinja. Če ta davčni seznam primerjamo s sestavo kasnejše prelatske in mestne klopi znotraj kranjskih deželnih stanov, pridemo do zanimivih ugotovitev. Tudi ko odmislimo tiste cerkvene ustanove in mesta, ki so bili ustanovljeni oziroma povzdignjeni po letu 1446, pogrešamo na prelatski strani pletersko kartuzijo, pa tudi freisinško in briksenško škofijo. Razlog se zdi preprost. V nasprotju z deželnostanovsko sfero, v katero sta bili prek oskrbnikov svojih posesti (loško in blejsko gospostvo) vključeni tudi obe škofiji, je šlo v našem primeru za navadno deželnoknežje obdavčenje, za katero knez ni potreboval privolitve deželnih stanov.³⁸ Kartuzija Pleterje manjka očitno zato, ker je bila ustanova celjskih grofov, torej (tedaj še) zunaj deželnoknežje sfere. Najpomembnejša je brez dvoma ugotovitev, da med mesti manjka Metlika, tedaj v pravnem in strukturnem smislu povsem izoblikovano mesto.³⁹ Prepričljivo razlago za to je pred nekaj leti podal Peter Štih, ki je ugotovil, da nekdanja goriška Grofija v Marki in Metliki leta 1446 ni bila v posesti Habsburžanov, temveč celjskih grofov, ki so jo imeli od Habsburžanov v zastavi z de-

(odslej Lhotsky, Quellenkunde), 96, seznam označuje kot "das älteste Landständeverzeichniss", kar pa lahko ovrzemo tako iz vsebinskega kot kronološkega vidika.

³⁵ Janez Šumrada, Šteberški in njihova posest v srednjem veku, v: Notranjski listi III, Cerknica 1986, 53, napačno navaja, da so bili Šteberški leta 1422 na seznamu štajerskih deželanov, in to kljub temu, da Pircheggerjevo objavo seznama korektno citira.

³⁶ Prvi seznam je vojaške narave, našteva namreč Štajerce, ki so bili v začetku leta 1423 zaradi turške nevarnosti pozvani na Kranjsko (HHStA, Österreichische Akten, Krain, K. 1, Fasz. 1, fol. 3–8; objava: Landtagsakten I, 56s, Nr. 11). Druga dva seznama sta nastala konec leta 1424, in sicer v zvezi z dedno poklonitvijo štajerskega plemstva Frideriku IV., ki je po smrti svojega brata Ernesta Železnega kot skrbnik Ernestovih mladoletnih sinov Friderika V. in Albrehta VI. zavlada notranjeavstrijskim deželam. Posebej dragoceno je, da je ohranjen tako seznam 139 tistih, ki so dobili vabilo, da se kot deželani poklonijo novemu deželnemu knezu (StLA, Meillerakten, XIV-a, Nr. 2, fol. 24), kot tudi tistih, ki so se 13. novembra 1424 dedne poklonitve v Gradcu dejansko udeležili; teh je bilo 150 (StLA, Meillerakten, XIV-a, Nr. 4). Oba seznama je objavil Mell, Grundriß, 149s, op. 750 in 752; prim. tudi Štih, Celjski grofje, 240s.

³⁷ HHStA, Hs. W 10, fol. 139r–140v; StLA, Hs. II/14, fol. 52v–62r; Österreichische Nationalbibliothek Wien (= ÖNB), Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung, CVP

8065, fol. 41r–41v; Johann W. Valvasor, Die Ehre des Hertzogthums Crain, Buch X, Laybach – Nürnberg 1689 (odslej Valvasor, Ehre), 285; Joseph Chmel, Materialien zur österreichischen Geschichte. Aus Archiven und Bibliotheken, I, Bd./1. H. (Linz 1832) (Unveränderter Nachdruck Graz 1971), 66ss, št. XXVIII; Landtagsakten I, 133ss, Nr. 66; GZL X/58. Prim. še: Wladimir Levec - Arnold Luschin, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502/03, MMK 18 (1905), 52; Sergij Vilfan, Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani, Zgodovinski časopis (= ZČ) 6–7 (1952–53) (Kosov zbornik), 420s, 431; Franz von Mensi, Geschichte der direkten Steuern in Steiermark bis zum Regierungsantritt Maria Teresias I (Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark VII), Graz - Wien 1910, 15ss.

³⁸ Za povrh so imeli briksenško blejsko gospostvo v zastavi Kraigi.

³⁹ Božo Otorepec, Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem, Ljubljana 1988, 102.

želnoknežjo oblastjo vred.⁴⁰ Gotovo tudi belo-kranjski križniki manjkajo zaradi istega razloga. Zadnje ugotovitve tako samo pritrujejo tistim, ki opozarjajo na omejeno zanesljivost davčnih seznamov in drugih "finančno-tehničnih" virov pri ugotavljanju (dokazovanju) deželnostanovstva posameznih mest ali prelatov.⁴¹

Najbolj famozen in največkrat citiran je gotovo radgonski mobilizacijski seznam. Za to je gotovo najzaslužnejši Valvasor, čeprav poznamo tudi starejše in z Valvasorjem nepovezane prepise. Velika vrednost tega seznama je v tem, da ga lahko natančno datiramo in da poznamo namen njegovega nastanka.

Madžarska vojska je v času nasledstvenih sporov na Madžarskem in vmešavanja celjskih grofov v madžarske zadeve aprila 1446 pod vodstvom Ivana Hunyadija vdrla na Štajersko, plenila po Dravskem polju in se usmerila proti Celju.⁴² Kralj Friderik je za pomoč Celjskim prek štajerskega deželnega upravitelja Leopolda Aspacha sredi aprila v Maribor sklical štajersko deželno vojsko.⁴³ To pa očitno ni zadostovalo in 6. maja 1446 so se v Radgoni sestali predstavniki deželnih stanov vseh treh notranjeavstrijskih dežel in za 20. junij določili sklic (zbor) vojaških kontingentov Štajerske, Koroške in Kranjske v Radgoni oziroma Fürstenfeldu.⁴⁴ Poleg samega oborožitvenega ali mobilizacijskega reda (Rüstungsordnung)⁴⁵ so glavni "pisni rezultat" radgonskega meddeželnega zbora imeniki vseh prelatov, gospodov, vitezov in oprod, ki naj bi se vojaškega sklica udeležili in so bili osebno⁴⁶ pozvani. Svoj delež naj bi sicer prispevali tudi

duhovščina, mesta in trgi ter podložniki (vpoklic vsakega desetega). Vabila štajerskim in koroškim stanovom so razposlali 18., kranjskim pa že 13. maja.

Valvasor je v Slavi vojvodine Kranjske (1689) na podlagi "starega rokopisa" poleg povzetkov defenzijskega reda objavil sezname za vse tri dežele.⁴⁷ Čeprav Valvasorju pogosto odrekan zanesljivost in verodostojnost, je vendarle dovolj dokazov, da se lahko v primerih, ko je črpal iz arhivskega gradiva, nanj brez velikega strahu zanesemo. To je pokazala tudi primerjava Valvasorjevih seznamov s kritičnima objavama štajerskega⁴⁸ in koroškega⁴⁹ seznama. Valvasorjeva predloga je bil rokopis Viljema Schertza, ki pa nam ga ni uspelo odkriti.⁵⁰ V iskanju le-tega smo našli tri starejše prepise; eden po našem vedenju še ni bil prezentiran.⁵¹

Če se omejimo na kranjski del seznama,⁵² pojedimo od starejših prepisov k mlajšim in najprej omenimo Codex Auerspergensis.⁵³ Ta papirni kodeks z 274 listi (234 popisanih) predstavlja

⁴⁰ Peter Štih, *Dežela Grofija v Marki in Metliki*, v: Vilfanov zbornik: pravo – zgodovina – narod / Recht – Geschichte – Nation (ured. V. Rajšp in E. Bruckmüller), Ljubljana 1999, 123ss, tu 138s.

⁴¹ Herbert Knittler, *Städte und Märkte*, v: *Herrschaftsstruktur und Ständebildung*, Bd. 2, Wien 1973 (odslej Knittler, *Städte und Märkte*), 13; Helmut Stradal, *Die Prälaten*, v: *Herrschaftsstruktur und Ständebildung*, Bd. 3, Wien 1973 (odslej Stradal, *Prälaten*), 63.

⁴² Pirchegger, *Geschichte II*, 56ss; Štih, *Ulrik II.*, 29s.

⁴³ Konkretno je ohranjen poziv sekavskemu proštu, ki naj bi v Maribor poslal dobro oborožene konjenike in pešce – Gradivo za zgodovino Maribora (zbral in pripravil Jože Mlinarič) VII/3; glej tudi Štih, *Celjski grofje*, 252.

⁴⁴ Landtagsakten I, 114ss, Nr. 50–64; StLA, Hs. II/14, fol. 96r–131r; StLA, *Landschaftliches Archiv*, Antiquum, III, K. 165, H. 539, leto 1446.

⁴⁵ Ta opredeljuje: kdo naj se pozivu odzove (osebno ali po zastopnikih – to je bilo mišljeno zlasti pri prelatih, mestih in trgih ter mladoletnih plemiških otrocih), koliko oborožencev in voz naj pripelje s seboj, kako naj bo opremljen itd.

⁴⁶ Glej npr. Landtagsakten I, Nr. 51–60; MDC XI, 99, št. 234. Da so pisali večinoma vsem, ki so na seznamih, pričajo tudi redke opombe (*den ist nit geschriben worden*) pri nekaterih posameznikih s štajerskega ali koroškega seznama (npr. StLA, Hs. II/14, fol. 124v; MDC XI, 97, št. 230); na kranjskem seznamu takih opomb ni.

⁴⁷ Valvasor, *Ehre XV*, 343ss. *In einem alten Manuscript habe ich diejenige / welche wegen der dreyen Laender / entweder persönllich erschienen seynd / oder Andre für sich gestellet haben / gefunden...* (str. 344). Ta formulacija dopušča nekaj dvoma o Valvasorjevi interpretaciji, saj bi sklepali, da gre za seznam tistih, ki so na zbor dejansko prišli; sploh nedvoumno pa se Valvasor izraža pri kranjskem seznamu: *Aus Crain erschienen entweder persönllich / oder durch ihre Stell-Vertreter / und Anwalten / diese nach benannte...* (str. 348). Kot smo že povedali, gre v resnici za sezname tistih, ki so jih na vojaški zbor pozvali.

⁴⁸ Landtagsakten I, 117ss, Nr. 50. Pretežni del objave (do op. 384) se popolnoma ujema z Valvasorjem, med tistimi pa, ki so morali namesto sebe poslati namestnike (v glavnem pri mladoletnih plemiških otrocih), pa jih Valvasor 27 nima; to je gotovo posledica druge predloge.

⁴⁹ MDC XI, 96s, št. 230. Tudi tu z izjemo tistih, ki jim pozivi niso bili poslani, razlik tako rekoč ni.

⁵⁰ Na tem mestu vendarle omenimo, da je med rokopisi graškega deželnega arhiva (Hs. 28/I) tudi rokopis z našimi seznamami (na str. 569–591), ki je bil narejen po Valvasorju. Gre za *Ehrenspiegel des Hertzogthumbs Steyer*, ki ga je leta 1731 spisal Franc Leopold Stadl.

⁵¹ Po drugi strani pa nam (gotovo brez posebne škode) ni uspelo priti do rokopisa, ki naj bi bil pod signaturo II 190 v arhivu v Nikolsburgu (glej Landtagsakten I, 115, Nr. 50).

⁵² Štajerski seznam našteva 34 prelatov (od teh ločeno 14 tistih, *die gueter im land haben und darin nit gesessen sein*), 4 grofe, 13 gospodov, 236 vitezov in oprod – *ritter und khnecht* (brez tistih – otrok, ki naj bi poslali druge). Posebej (Landtagsakten I, 125, Nr. 56) odkrijemo 19 mest in trgov. Prim. tudi: Krones, *Vorarbeiten I*, 53s, op. 64; Feldbauer, *Herren und Ritter*, 62, 99. Na koroškem seznamu so: 19 prelatov, le 2 gospoda (dodatno tudi vdova po gospodu Andreju Stubenbergu) ter 96 vitezov in oprod (brez devetih, ki jim pozivi niso bili poslani). Prim.: Feldbauer, *Herren und Ritter*, 122, 158; Claudia Fräss - Ehrfeld, *Geschichte Kärntens*, Bd. I: *Das Mittelalter*, Klagenfurt 1984, 570; Bd. II: *Die ständische Epoche*, Klagenfurt 1994 (odslej Fräss - Ehrfeld, *Geschichte Kärntens*), 191.

⁵³ StLA, Hs. II/14.

zbirko prepisov privilegijev in aktov, ki jo je za svojo "službeno uporabo" ustvaril neznan dežel-noknežji uradnik; po imenu kodeksa bi lahko sklepali, da Turjačan.⁵⁴ Kodeks vsebuje prepise dokumentov iz srede in s konca 15. stoletja ter je verjetno nastal v zadnjem desetletju 15. stoletja (po letu 1493). Kranjski del radgonskega seznama obsega liste 126v–129v.⁵⁵ Glede na to, da je ta verzija najstarejši znani (čeprav po našem védenju doslej še nikjer citirani) prepis seznama iz leta 1446, ga bomo imeli za primarni vir. Če ga primerjamo z Valvasorjevim seznamom, ponovno ugotovimo, da je bila Valvasorjeva predloga vsebinsko zelo blizu izvirniku. Če odmislimo vrstni red, ki se v prvi tretjini seznama vitezov in oprod ne ujema povsem, in to, da je Valvasor otroke Nikolaja Mengeškega in Andreja Dürrerja navedel ločeno na koncu in ne med preostalim plemstvom,⁵⁶ je edina pomanjkljivost Valvasorjevega kranjskega seznama izpustitev Jurija Višnjegorskega (Weixelbergerja). Razlika je še v tem, da Valvasor predstojnico mekinjskega samostana pravilneje imenuje opatinja, v drugih seznamih pa je navedena kot priorinja. Popolni seznam *Lanndlewt des furstn-tums Khrain* tako vsebuje sedem prelatov, tri gospode iz rodbine Kraigov ter poimensko 146 vitezov in oprod iz 82 družin. 52 družin je zastopanih le z enim predstavnikom.⁵⁷ Omenimo, da je med prelati prvi naveden freisinški škof,⁵⁸ poleg tega pa zaradi povsem drugačne (dežel-nostanovske⁵⁹) narave seznama tu v nasprotju z

razvidom izredne davčne naklade ob poroki princese Katarine najdemo tudi pletersko kartuzijo.⁶⁰ Kljub temu pogrešamo komturje viteških redov (Ljubljana, Komenda, Metlika), ki jih ni niti med vitezi, medtem ko se zdi, da so namesto brik-senškega škofa šteti gospodje Kraigi, ki so imeli blejsko gospostvo v zastavi. Sestave kranjske mestne kurije, katere obstoj v tem času še ni nedvoumno izpričan, nam dokumenti iz maja 1446 ne podajajo. Omembe vredno pa je, da so iz Radgone z zahtevo *etlich guet werlich khnecht ze rossen vnnnd ze fuessen auff das maist pest vnd sterkest so sy ymer khüenen vnd ze bestellen vnd ze ordnen* pisali tudi sodniku, svetu in komunu v Trstu.⁶¹

Popolnoma enaki verziji kranjskega seznama kot v Codexu Auerspergensis najdemo še v dveh rokopisih, in sicer iz srede 16. stoletja⁶² ter leta 1615.⁶³

Podobo seznamov iz leta 1446 zaokrožimo z virom, ki je bil doslej praktično prezrt.⁶⁴ Gre za seznam kranjskih in seveda tudi štajerskih ter koroških stanov, ki ga najdemo v "Hand-registratur" Friderika III.⁶⁵ Razkošni pergamentni rokopis, ki ga krasijo iluminirane strani z grbi, Friderikovo devizo AEIOU in letnico 1446, je bil "nastavljen" leta 1446. V njem najdemo poleg sodobnih stvari tudi prepise starejših dokumentov Friderikovih prednikov (privilegije, pogodbe, testamente), zasledimo pa tudi vpis iz leta 1449 (fol. 43v).

Če pustimo ob strani seznama za Štajersko in Koroško⁶⁶ ter se posvetimo samo kranjskemu (glej prilogo 3), v začetku najprej opazimo, da sta med prelati navedena komturja ljubljanskih križnikov in komendskih ivanovcev, med priorinjami, ki so našete ločeno, pa je poleg velesovske in mekinjske tudi predstojnica škofje-loških klaris. Pozornost vzbudi tudi Jorg Verneški (*Pernegker*),⁶⁷ ki poleg že znanih treh Kraigov "sedi" na klopi gospodov. A šok šele sledi. Na seznamu vitezov in oprod na Kranjskem je namreč posamično navedenih kar 197 ljudi! Če od teh odštejemo štiri, ki se pojavljajo na dveh mestih, in prištejemo najmanj dva, ki se

⁵⁴ Če domnevo razvijemo naprej, bi v poštev prišel le Viljem "Bogati" Turjaški, ki je bil cesarski svetnik in kranjski deželni glavar (1483–1501); glej Preinfalk, Auerspergi, 509s.

⁵⁵ Fol. 96r–106v (štajerski), 122v–124v (koroški).

⁵⁶ Nikolajevi bi sodili med Mindorferje in Zellenbergerje (št. 34 in 35), Andrejevi pa za Hansa Dürrerja (št. 139).

⁵⁷ Omembe Valvasorjevega seznama mdr. tudi v: August Dimitz, *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, I. Theil: Von der Urzeit bis zum Tode Kaiser Friedrichs III. (1493), Laibach 1874, 269s; Emil Werunsky, *Österreichische Reichs- und Rechtsgeschichte. Ein Lehr- und Handbuch*, Wien 1894–1938, 387; Sergij Vilfan, *Zemljiška gospostva*, v: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, II. del: *Družbena razmerja in gibanja*, Ljubljana 1980 (odslej Vilfan, *Zemljiška gospostva*), 184; Maja Žvanut, *Od viteza do gospoda*, Ljubljana 1994 (odslej Žvanut, *Od viteza*), 20s.

⁵⁸ V Codexu Auerspergensis (fol. 109v) v zvezi s tem med dokumenti za Štajersko lahko preberemo: *Dem von Freysing hat man gen Crain ain anschlag gethan, darauß man im in Steyr nicht angeschlagen noch geschriben*.

⁵⁹ Claudia Fräss - Ehrfeld (*Geschichte Kärntens* II, 191) meni, da seznam iz leta 1446 vsaj kar zadeva prelato ne dokazuje toliko njihovega članstva v deželnih stanovih kot željo deželnega kneza po njihovem prispevku v denarju oziroma vojski. Podobne pomisleke v zvezi s takimi seznamimi ima Stradal, Prälaten, 60ss, vendar menimo, da so v konkretnem primeru neupravičeni, saj je seznam rezultat dogovora na meddeželnem zboru in ne "soliranj" deželnega kneza.

⁶⁰ Položaj Pleterij pa morda le ni tako jasen, saj jih pri naštevanju obveznosti kranjskih prelatov med drugimi v seznamu naštetimi ni (Codex Auerspergensis, fol. 130r; VALVASOR, *Ehre* XV, 349s).

⁶¹ Codex Auerspergensis, fol. 130v.

⁶² HHStA, Hs. B 43, fol. 96r–98r.

⁶³ ÖNB, CVP 8065, fol. 95r–97v. Pred kranjskim sta seveda v obeh rokopisih tudi seznama za Štajersko in Koroško.

⁶⁴ Vir v zvezi s koroškimi proštimami omenja Stradal, Prälaten, 61, op. 49, a ga netočno citira (kot rokopis W 20). To je do sedaj edina nam znana omemba tega seznama v literaturi.

⁶⁵ HHStA, Hs. W 10 (Böhm 19).

⁶⁶ Fol. 133r–137r.

⁶⁷ Na istem seznamu ga srečamo nato še dvakrat med vitezi in oprodami.

skrivata v izrazu *mit den brüedern*, obstanemo pri številki 195. Ali drugače. Na seznamu vitezov in oprod je kar 60 takih oseb, ki jih na doslej znanih plemiških seznamih iz leta 1446 nismo opazili.⁶⁸ Po drugi strani pa na njem manjka 15 plemičev, ki na radgonskem seznamu so. V obeh seznamih se tako "pokriva" 7 prelatov, 3 gospodje ter 131 vitezov in oprod. "Friderikov" seznam se od tistega v Codexu Auerspergensis v prvih dveh tretjinah malo razlikuje,⁶⁹ nato pa po Erhartu Hohenwarterju, ki radgonski seznam zaključuje, navaja še 58 plemičev. Tem – prvič v tovrstnih seznamih – sledi šest kranjskih mest in trije trgi.

Iz povedanega lahko z veliko zanesljivostjo sklepamo tako: seznam v Friderikovi "ročni registraturi" je nastal v začetku leta 1446 in predstavlja deželnoknežjo evidenco kranjskih prelatov, plemstva, mest in trgov; od njih je knez v vojaški ali finančni stiski pričakoval *rat und hilfe*. Prva prilika se je pokazala že na radgonskem meddeželnem zboru, ko je Friderik svoja pričakovanja soočil z notranjeavstrijskimi stanovni. Rezultat je viden v omenjenem mobilizacijskem redu ter seznamu na vojaški zbor v Radgoni in Fürstenfeldu pozvanih Kranjcev. S Friderikovega seznama, ki ga imamo lahko za njegovo pogajalsko izhodišče, je zaradi slabe obveščenosti ali morda površnosti sestavljavca seznama izpadlo 15 plemičev, sicer pa se številke očitno približujejo "skrajnemu dometu" kranjske plemiške korporacije. Pogajanja s stanovni so dala realnejšo sliko, ki po eni strani vključuje tiste, na katere so v vladarjevi bližini pozabili, po drugi pa zanemarija 60 potencialnih vojakov oziroma davkoplačevalcev. Sklepamo, da so ti s sklicnega imenika izpadli zato, ker so spadali pod gospodstvo celjskih grofov, bodisi v Celjskim zastavljeni Marki in Metliki⁷⁰ bodisi kot drobna vazalska klientela na drugih njihovih kranjskih teritorijih. Tak sklep potrjuje Vilfanove domneve, da v radgonskem seznamu morda ni plemstva s celjskih ozemelj,⁷¹ utrjuje pa ga dejstvo, da je bila celotna kampanja povezana z obrambo celjskega dominija proti Madžarom. Knez in stanovni so mobilizacijo plemstva z njihovih posesti očitno prepustili celjskim grofom samim.

Neodgovorjeno ostaja vprašanje kranjskih mest in trgov, ki na Friderikovem seznamu so, na mobilizacijskem pa ne. Prva možnost je, da kranjski stanovni mest takrat še niso "sprejeli medse", druga, verjetnejša, pa, da se viri v zvezi s kranjskimi mesti niso ohranili. To domnevamo

zato, ker poznamo primere pisem, poslanih štajerskim in koroškimi mestom ter trgom,⁷² pa tudi poziv Trstu.⁷³

Naslednji seznam kranjskega plemstva je z začetka šestdesetih let. Na verjetno nepopolni prezenčni listi lipniškega samovoljnega meddeželnega zbora štajerskih, koroških in kranjskih stanov oktobra 1462 bi po imenih sodeč lahko bili tudi trije Kranjci.⁷⁴ Veliko pomembnejši je spisek kranjskih deželanov, ki so se zaradi pomoči, ki so jo cesarju Frideriku III. nudili v njegovem sporu z bratom Albrehtom VI. in posebej ob obleganju na Dunaju, znašli v listini, s katero je Friderik "izboljšal" kranjski deželni grb – kranjski orel je na prsih v navzgor obrnjenem polmesecu namesto biserno-rdečega dobil zlato-rdeče šahovsko polje ter cesarsko krono na glavo.⁷⁵ Poleg kranjskega deželnega glavarja in štajerskega vrhovnega maršala grofa Ulrika Schaunberga so v listini našeta imena 31 plemičev iz Kranjske in (Slovenske) Marke, ki nastopajo kot nekakšna kranjska elita.⁷⁶

Zgolj kot zanimivost naj omenimo še 25 plemičev (več kot polovica je Kranjcev), ki so kot svetovalci, oskrbniki in služabniki pokojnega Ulrika II. Celjskega februarja 1457 omenjeni v zapisu dogovora cesarja Friderika III. z Ulrikovimi svetovalci,⁷⁷ ter imena tistih vitezov (spet je kar nekaj Kranjcev), ki jih je znameniti "Turnierheld" Gašper Lamberger sklatil s konj, se z njimi razšel po neodločenem boju ali jim "prepustil nagrado".⁷⁸

Od 15. stoletja se bomo poslovlili s seznamami

⁷² Landtagsakten I, 125, Nr. 56; StLA, Hs. II/14, fol. 124v–126v.

⁷³ Glej op. 61.

⁷⁴ Andrej Hohenwarter, Krištof Mindorfer in Štefan Hohenwarter; glej Burkhard Seuffert und Gottfriede Kogler (bearb.), Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, Bd. 4), Teil II: 1452–1493, Graz - Wien 1958 (odslej Landtagsakten II), 50ss, Nr. 117.

⁷⁵ AS 1063, ZL, sig. 716, 1463, januar 12., Dunajsko Novo mesto; Valvasor, Ehre X, 296s. Netočen je Otorepčev regest k prepisu listine v CKSL, ki govori, da je orel namesto biserno-rdečega šahiranja dobil zlato-srebrno šahiranje; to je (verjetno ne edini) povzel Miha Kosi, Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem, Ljubljana 1998, 83.

⁷⁶ Jurij in Gašper Črnomaljska, Nikolaj Sicherberger, Andrej Hohenwarter, Hans Turjaški, Andrej Apfaltrer, Erazem in Andrej z Novega gradu (*vom Newnhaws*), Jošt Galleberger, Jurij Lamberger Mlajši, Matej Zellenberger, Hans Gall z Rožeka (*Rudolfsegk*), Oto in Andrej Semeniška, Jurij Gretzer, Friderik Luger, Erasem Loser, Hanns Matscherol, Baltazar Durrer, Konrad Liechtemberger, Jurij Mosheimer, Baltazar Wagen, Vigel (*Wiguleis*) in Andrej Verneška (*Wernegker*), Nikolaj Rauber, Hans Lengheimer, Nikolaj Snežniški, Baltazar Turner, Gašper Gretzberger, Lovrenc Paradeiser in Lenart Gumpfer.

⁷⁷ 1457, februar 10., Gradec (izvleček Boža Otorepca v CKSL).

⁷⁸ Valvasor, Ehre XV, 367.

⁶⁸ V objavi seznama (priloga 3) so vsi "na novo odkriti" v polkrepkem tisku.

⁶⁹ Nekaj je razlik v vrstnem redu in seveda pisanju imen, 15 "radgonskih" plemičev na "Friderikovem" seznamu manjka.

⁷⁰ Glej op. 40.

⁷¹ Vilfan, Zemljiška gospodstva, 184; Sergij Vilfan, Struktura stanov, deželne finance in reformacija, ZČ 49/2 (1995) (odslej Vilfan, Struktura stanov), 176.

padlih oziroma ujetih plemičev in pogrebcev dveh rimsko-nemških kraljev. Na leto 1473 in ne na 1475, kot najdemo pri Valvasorju in nato v literaturi,⁷⁹ se po starejših in zanesljivejših virih nanaša seznam (notranjeavstrijskih) gospodov, vitezov in oprod, ki so bili 24. avgusta ubiti oziroma ujeti v bitki s Turki *pey dem Vistall*.⁸⁰ Na seznamu ubitih in ujetih, ki verjetno ni popoln,⁸¹ je 39 ljudi, od teh lahko sodeč po imenih in starejših seznamih osmim s precejšnjo gotovostjo pripišemo kranjsko poreklo. To so Ludvik Kozjakar, Andrej Hohenwarter, Viljem Gall, Eknstainer, Harrer, Matej Mindorfer, Ulrik Gall in Archer, morda tudi *Khalüetz* (iz leta 1446 je znan *Mert Galüentz* oz. *Galiencz*). Temu seznamu sledi še spisek tistih, ki so spopad preživeli. Teh je 15; med njimi je Kranjcev osem ali devet.⁸²

Na pogrebu kralja Albrehta II. leta 1439 so simbole dežele Kranjske (zastavo, čelado, ščit in meč) nosili štirje plemiči; od teh je bil Kranjec le Friderik Lamberger, drugi trije pa so bili bržčas Štajerci. Podobno je bilo s "predstavnštvom" Slovenske Marke, saj vsaj dva (morda pa kar vsi štirje) nista bila njena prebivalca.⁸³ Povedano kaže, da so si na pogrebu navzoči plemiči vloge v sprevodu razdelili ne oziraje se na deželni izvor. To je v tem primeru razumljivo, ker se pogreba Albrehta II., ki ni imel neposredne zveze s Kranjsko, gotovo ni udeležilo osem plemiških oseb, ki bi bile potrebne za dostojno predstavljanje Kranjske in Marke. Dobrih 50 let pozneje, na pogrebu cesarja Friderika III. leta 1493, je bil položaj drugačen, saj je vseh deset predstavnikov tudi zares izhajalo iz Kranjske.⁸⁴

Seznamei v 16. stoletju

Od seznamov, ki so večinoma vključevali le plemstvo, se bomo počasi preselili k seznamom udeležencev deželnih zborov in zbirnim seznamom kranjskih deželnih stanov (matrikam), še prej pa bomo spomnili na najstarejšo avstrijsko "topografijo", ki tudi za Kranjsko s priklučenimi gospodstvi ponuja skope in ne preveč zanesljive informacije. Rokopis z naslovom *Auszug der fürsten, graven, herrn, ritter und adls, auch der gegennt, clöster, stett, märckht, schlösser und wasser in Österreich unnder und ob der Ennß, Steir, Kärndtn, Crain und Etschland*⁸⁵ je okoli leta 1510 najverjetneje stekel iz peresa Ladislava Sunthayma.⁸⁶ Nastal je z namenom, da bi na podlagi v njem zbranih topografskih podatkov zrisali karto naštetih habsburških dežel. V zvezi s tem moramo takoj ugotoviti, da je zbrani material zelo nepopoln in deloma netočen, historična vrednost rokopisa pa zato majhna.⁸⁷

Opis Kranjske začenja s pglavitnimi značilnostmi dežele in nato naštevanjem njenih območij (fol. 40v), sledi spisek kranjskih mest (fol. 41r). Našteti so: Radovljica, Brežice(!), Kranj, Škofja Loka, Kamnik, Ljubljana, Višnja Gora, Novo mesto, Metlika, Ribnica (trg), Krško, Črnomelj (*ain stätt*), Lož (kot trg na Kočevskem!) in *Neustat in der Katsee ain marckht*, s čimer je očitno mišljeno (mesto) Kočevje. Če odštejemo štajerske Brežice, freisinško Loko, ribniški trg in tedaj v rokah črnomaljskih gospodov zakupljeni Črnomelj⁸⁸ ter prištejemo staro Kostanjevico, dobimo skupek kranjskih deželnoknežjih in s tem tudi deželnostanovskih mest.

Pomanjkljiv je spisek samostanov, kjer pri imenu *Sulth* zaslutimo Stično, sledijo Pleterje, Bistra, Gornji Grad, Velesovo, Mekinje, klarise iz Škofje Loke in tudi ljubljanska škofija. Seznam *Der adl in Crain, ritter vnnd knecht*, ki pozna 26 posameznikov oziroma rodbin,⁸⁹ nima posebne vrednosti, zanimiv pa je toliko, da tri rodbine nedvoumno uvršča med gosposke. Sledi

⁷⁹ Valvasor, *Ehre* XV, 375; Ivan Božič, Ludovik Kozjakar u Dubrovniku, ZČ 6–7 (1952–53) (Kosov zbornik), 522ss; Vasko Simoniti, Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju, Celje 1990, 92.

⁸⁰ StLA, Hs. II/14, Codex Auerspergensis, fol. 198r; ÖNB, CVP 8065, fol. 211r.

⁸¹ Po drugi strani je gotovo pretirano Valvasorjevo poročilo, da je "pete stegnilo" okoli 400 "naših". Valvasor (*Ehre* XV, 375) sicer objavlja seznam 15 zajetih plemičev in ob njihovih imenih višino zahtevane odkupnine.

⁸² Jurij Sweinpeck(?), Viljem Sawrer, Gašper in Krištof Lamberger, Mindorfer, Osterman Turjaški, Kellerberger, Rauber in Liechtenberger. (StLA, Hs. II/14, Codex Auerspergensis, fol. 198v; ÖNB, CVP 8065, fol. 211v.)

⁸³ StLA, Hs. II/14, Codex Auerspergensis, fol. 48v–49r; ÖNB, CVP 8065, fol. 35v; Valvasor, *Ehre* X, 281.

⁸⁴ StLA, Hs. II/14, Codex Auerspergensis, fol. 207v, 208v; ÖNB, CVP 8065, fol. 141r, 142r; Jakob Unrest, Österreichische Chronik (Hrsg. Karl Grossmann), Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum Rerum Germanicarum, N.S.T. XI, Weimar 1957, 225s; Valvasor, *Ehre* X, 300. Kranjske simbole so nosili Viljem in Volkart Turjaška, Jurij Lamberger Starejši, Jurij Lamberger Mlajši in Andrej Gall, simbole Slovenske Marke pa Andrej Kasthauer, Jurij Lueger, Jurij Schreyer ter Turck in Andrej Semeniška.

⁸⁵ ÖNB, CVP 15283.

⁸⁶ Glej Fritz Eheim, Die älteste Topographie von Österreich, Jahrbuch für Landeskunde der Niederösterreich, N. F. 33 (1957), 7ss.

⁸⁷ Prav tam, 15ss. Še največja vrednost rokopisa je v tem, da kot najstarejši topografski opis avstrijskih dežel sploh obstaja.

⁸⁸ Prim. Boris Golec, Družba v mestih in trgih Dolenjske in Notranjske od poznega srednjega veka do srede 18. stoletja, tipkopis doktorske disertacije, Ljubljana 1999, 3, 5, 7, 11, 109, 172. Povedati je treba tudi, da se Črnomelj, čeprav je bil leta 1407 skupaj z Metliko označen za mesto, potem v vseh znanih virih do šestdesetih let 16. stoletja omenja le kot trg.

⁸⁹ *Aursperger, Sebriacher, Lueger, Lamberger, Hochenwarter, Gosiacher, Rauber, Rainnach, Katzianer, Lichtenperger, herrn von Khreig, Aursperger herrn, Tscharnembl herrn, Flebusch, von Thurn, Passer, Trappen, Gallen, Gallenberger, Moisse, Schrot, Harisch, Cupi, Aphaltra, Teschiz, Vnngerspacher* (fol. 41v–41ar).

še popis kranjskih voda ter "mest" v Istri (omenimo Trst in Pazin) in na Krasu (Reka, Kastav, Vipava).

Poleg prezenčnih list, ki so veselo raztresene po zapisnikih kranjskega deželnega zbora in drugih stanovskih kolegijskih organov ter jih tu le omenjamo,⁹⁰ poznamo še nekaj seznamov, ki so nastali v deželnozborskem okviru. Več jih najdemo med objavljenimi deželnozborskimi spisi kranjskih stanov, in sicer za leta 1511–1515. Prvi izmed njih je seznam deželanov, ki so aprila 1511 odobrili pokritje potnih stroškov za odposlanca na cesarski dvor Sigmunda Mordaxa.⁹¹ Na seznamu je 14 ljudi, med njimi so vicedom, tržaški škof in ljubljanski stolni dekan. Slaba tri leta kasneje sta ob marčnem deželnem zboru v Ljubljani nastala dva seznama; zanimivejši je drugi z imeni tistih, ki so imeli ugovore na davčne zaostanke. Tega vira seveda ne smemo obravnavati kot seznam tistih, ki so imeli dostop na deželni zbor, saj so med njimi tudi prior šentjakobskega samostana v Ljubljani ter predstavniki (kaplani) župnij in štift.⁹² Nadaljnji sezname – zdijo se "čisti" stanovski – so del deželnozborskih sklepov, naštevajo pa davkoplačevalce oziroma posojilodajalce in člane "ad hoc" poslanstev ter odborov.⁹³

Izjemno zanimiv je seznam, povezan z deželnim zborom 23. januarja 1543 v Ljubljani. Ko so hoteli kranjski stanovi dokazati, da zaradi nesklepčnosti ne morejo pristati na vladarjeve zahteve, so napravili seznama navzočih in odsotnih članov zbora.⁹⁴ Ker je o tem pisal že Vilfan, tu le kratko povzemamo ugotovitve. Seznam lepo odraža strukturo stanovskih "klopi", predvsem pa dokazuje, da je bilo odločujoče jedro deželnih stanov precej majhno. Zbora se je namreč udeležilo samo 25 ljudi, kar gotovo ni bila le posledica slabega januarskega vremena. Čistopis seznama odsotnih pa vsebuje kar devet prelatov, štiri poimensko naštete gospode in še dediče Trojana Turjaškega, 46 vitezov in oprod ter deset mest. Osnutek tega seznama je še obsežnejši in jasno je, da so hoteli sestavljavci sprva za posamezno imenjsko posest najti nje-

nega predstavnika na deželnem zboru in s tem človeka, ki bi prispeval k deželni davčni odobritvi. Kritična primerjava seznamov je pokazala, da bi v letu 1543 v kranjskem deželnem zboru lahko sedelo 92 bolj ali manj nespornih članov.⁹⁵

Kar nekaj seznamov je v rokopisu *Aemter, Anstalten, Gebrauche, Anordnungen der Stände* (originalni naslov je bil *Memorien Buch*), ki ga je leta 1620 začel pisati deželni tajnik Burkhard Hitzinger, večji del pa je okoli leta 1650 ustvaril Wolfgang Markovič.⁹⁶ Prvi seznam (fol. 23r–26r) je bil narejen po nekem izvlečku iz stiškega samostana, ki naj bi vključeval "stare stanove", vendar že bežen pregled vpisanih (z letnicami od konca 12. do začetka 16. stoletja) pokaže, da je seznam povezan z dobrotniki ali obiskovalci stiškega samostana ter da nikakor ne gre za kranjsko stanovsko matriko. Pomembnejši je Markovičev seznam za kranjski deželni zbor leta 1577.⁹⁷ Po tem seznamu, ki je očitno nastal po starejši predlogi, so v deželnem zboru ožje Kranjske⁹⁸ ter priključenih gospostev Istre in Krasa lahko sedeli: 26 prelatov (20 s Kranjske, 2 s Krasa in 4 iz Istre), 17 gospodov iz 9 rodbin (samo iz Kranjske), 99 vitezov in oprod (od tega 20 s Krasa in iz Istre) iz nekaj več kot 60 rodbin ter 14 mest (dve – Reka in Kastav v Istri). Skupaj tako na vrhuncu reformacijskega gibanja dobimo 156 možnih članov kranjskega deželnega zbora,⁹⁹ vendar se zdi številka previsoka.¹⁰⁰ Po tem seznamu sta v rokopisu še dva z nizom gospodov in deželanov, ki so bili med kranjske stanove sprejeti po letu 1577 (1587) oziroma 1663.¹⁰¹

Vilfanovi oceni zanesljivih članov kranjskega deželnega zbora v letu 1577 se precej približa naš naslednji seznam.¹⁰² Nastal je na zahtevo

⁹⁰ Sejni zapisniki (protokoli) sestavljajo posebno serijo znotraj prve stanovske registrature. Obsegajo 85 knjig za obdobje 1530–1782 (AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg. (= DSK I), š. 875–921).

⁹¹ Marija Verbič (pripravila), *Deželnozborski spisi kranjskih stanov I (1499–1515)* (Publikacije Arhiva SRS, Viri 1), Ljubljana 1980, 45, št. 37.

⁹² Prav tam, 96s, št. 78s.

⁹³ Prav tam, 107, št. 85; 146, št. 114; 155s, št. 120.

⁹⁴ AS 2, DSK I, š. 322 (fasc. 216); glej tudi Vilfan, *Struktura stanov, 176s*; Matevž Košir, *Die krainischen Landstände und ihre Versammlungen im 16. und 17. Jahrhundert (Ihre innere Struktur zur Zeit der Reformation und Gegenreformation)*, v: *Parliaments, Estates and Representation 24 (2004)* (odslej Košir, *Die krainischen Landstände*), 133s.

⁹⁵ Vilfan, *Struktura stanov*, 177.

⁹⁶ AS 2, DSK I, š. 933.

⁹⁷ Prav tam, fol. 31r–36v, *Beschreibung der Herrn vnd Landtleüth in Crain*. Glej tudi: Vilfan, *Struktura stanov*, 177; Matevž Košir, *Stanovska uprava v obdobju vzpona protestantizma in zmage protireformacije in absolutizma (1560–1660) na Kranjskem*, tipkopijska doktorska disertacija, Ljubljana 1999, 26ss; Košir, *Die krainischen Landstände*, 133s.

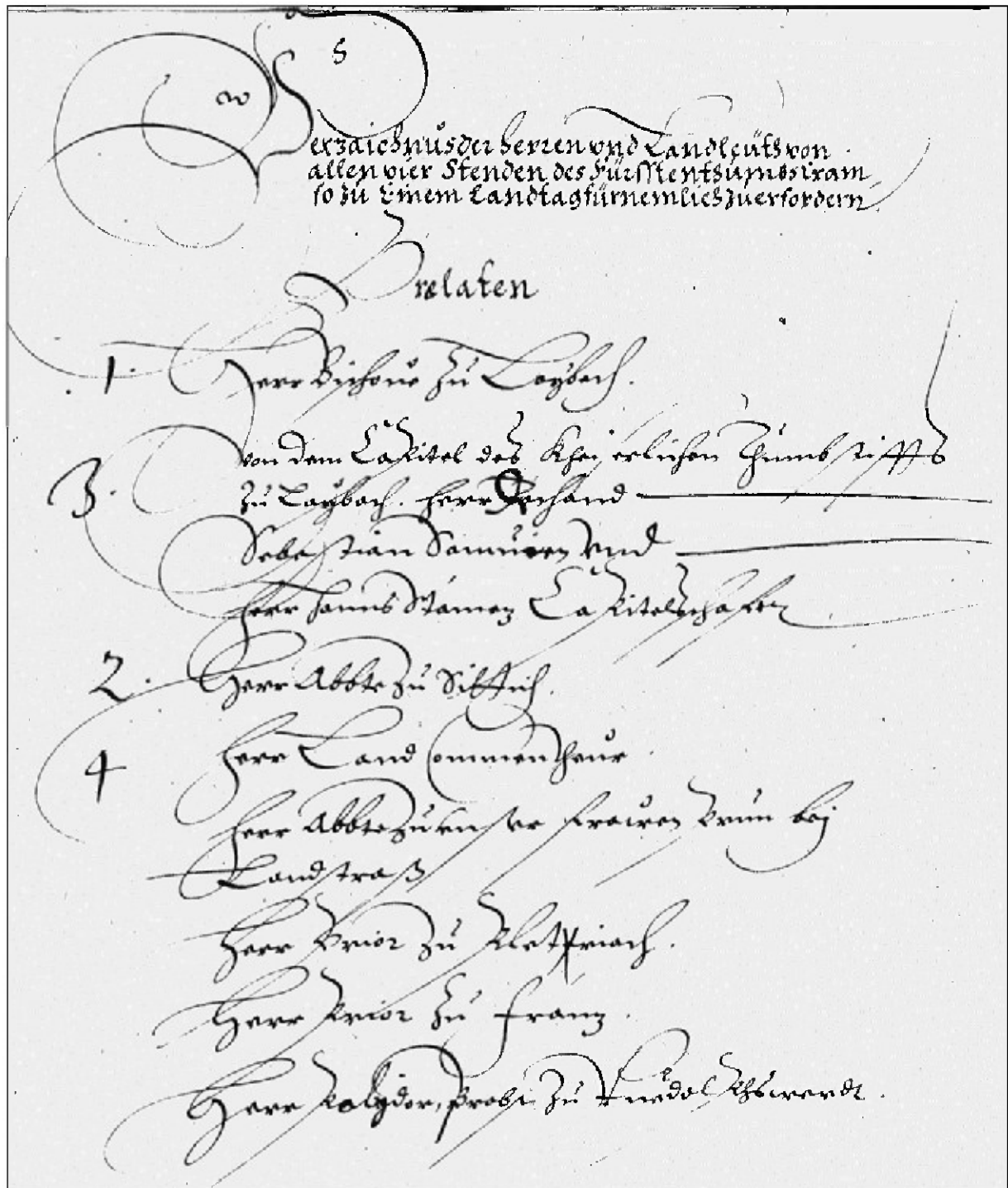
⁹⁸ Tu ta ožja Kranjska vključuje tudi nekdanje goriške posesti na Dolenjskem in v Beli krajini.

⁹⁹ Vilfan in Košir (glej op. 97) sta se ustavila pri številu 149, ker sta v ožji Kranjski pri seštevanju spregledala pet od 79 članov viteške klopi (Košir sicer objavlja 77 imen – izpusti Blaža Apfaltrerja (enega od dveh) in Merta Galla (enega od dveh)), prav tako sta pozabila všteti Reko in Kastav. Vilfan se tudi moti, da je bil seznam sestavljen v 18. stoletju.

¹⁰⁰ Vilfan predvideva, da bi ob morebitnem ločevanju zanesljivih članov od nezanesljivih prišli do številke 110.

¹⁰¹ Fol. 38ss, 80ss. Roka, ki je vpisovala na novo sprejete deželane po 1663, seveda ni več Markovičeva, ampak se je zvrstilo več drugih pisarjev; vztrajali so kar do leta 1767.

¹⁰² AS 2, DSK I, š. 432 (fasc. 290a/1), pag. 959ss, *Verzeichnus der Herren vnd Landtleüth von allen vier Stenden des Fürstenthumbs Crain, so zu einem Landtag fürnemlich zuerfordern*.

Seznam prelatov, ki bi jih leta 1590 realno pričakovali na kranjskem deželnem zboru.
 AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 432 (fasc. 290a/1), pag. 963.

avstrijske nadvojvodinje Marije, vdove po Karlu II., kateri je bil 3. decembra 1590 tudi poslan. Sestavljalci – člani stanovskega odbora – so v spremnem pisanju poudarili, da seznama niso napravili po imenjski knjigi, saj je v njej veliko takih, ki niso sprejeti (*angenommene*) deželani in ne sodijo v deželni zbor, prav tako so v imenjski

knjigi neznana imena "propadlih" rodbin. Upoštevali niso niti tistih, ki "sedijo" zunaj dežele (očitno so mišljeni tuji škofje) oziroma so kako drugače zadržani zunaj Kranjske in se deželnih zborovanj zato ne morejo udeležiti. Seznam so sestavili glede na dejansko stanje v deželi in je vključeval *allein die ietztwesende, von alten ge-*

schlechten geborne vnd sonsten recht angenommene, fürnemene vnd in des Lands notturfftigen taugliche Herren vnd Landleüth. Našteti kriteriji obljublajo realen spisek potencialnih udeležencev kranjskega deželnega zbora okrog leta 1590. Rezultati so taki: na prvi, prelatski klopi, je sedelo 9 oseb, in sicer ljubljanski škof, stolni dekan in kapiteljski oskrbnik, opata Stične in Kostanjevice, priorja Bistre in Pleterij, deželni komtur in prošt novomeškega kolegiatega kapitlja. Poleg tujih škofov pogrešamo ženske samostane, ki sicer manjkajo že na čistopisu seznama odsotnih iz leta 1543, prav tako ni metliškega, črnomaljskega in komendskega komturja (1543 so na spisku odsotnih). Drugo klop je polnilo 25 gospodov, tretjo 71 vitezov in oprod ter četrto 12 deželnoknežjih mest. Skupna cifra je 117.

*Verzeichnus der Herrn vnd Landtleith von allen vier Ständen des Hertzogthumbs Crain*¹⁰³ je nastal v začetku 17. stoletja in zajema zadnje desetletje 16. in prvo desetletje 17. stoletja. "Metodologija" sestave tega seznama ni poznana, brez dvoma pa ni bila tako načelna kot pri prejšnjem primeru. Prelatov je bilo sedem (ni tujih škofov, ženskih samostanov in kartuzije Pleterje, ki je bila leta 1595 ukinjena), gospodov 32, vitezov in oprod nekaj nad 90. Pred več kot polovico plemiških imen so križci različnih odtenkov, to pa lahko pomeni le, da so bili z njimi v več etapah označeni tisti, ki so v času aktualnosti seznama umrli. Mest na seznamu ni.¹⁰⁴

Kot smo omenili, so se člani stanovskega odbora zavedali, da imenjska knjiga ne more biti resna podlaga za seznam deželnih stanov nasploh, kaj šele udeležencev deželnega zbora. V imenjskih knjigah so namreč vpisani lastniki imenjskih posesti skupaj z njihovimi v denarju ocenjenimi dohodki, zlasti tistimi, ki so izhajali iz zemljišč (podložniških dajatev). Gre torej za sezname tistih, ki so prispevali v deželno davčno blagajno.¹⁰⁵

Preden se lotimo še zadnjega dela predstavitve plemiških in stanovskih seznamov – za nazaj narejenih zbirnih seznamov kranjskih

stanov – spomnimo le še na dva seznama vojaške narave. Prvi je register pregleda lahke deželne konjenice iz leta 1530,¹⁰⁶ drugi pa 29 let mlajši seznam gospodov in deželanov (tudi nekaj prelatoj je vmes), ki so s svojimi "konji" sestavili deželni vojaški kontingent.¹⁰⁷

Zbirni sezname (matrike) kranjskih deželnih stanov

V marsikaterem stanovskem ali gosposčinskem arhivu srečujemo od konca 16. stoletja vse tja v 19. stoletje sezname deželnih stanov ali stanovske matrike. Vzrok nastanka je bil poleg pregleda nad osebami, ki jim je bila priznana pravica do udeležbe na deželnem zboru, predvsem strah starega, iz srednjega veka izviraajočega plemstva, da jih novoveški povzpelniki ne bi izpodrinili. Sposobnost, iznajdljivost in debela mošnja so namreč vse pogosteje prehitevali zaspano modro kri, desetine generacij "dolge" rodovnike in zasluge prednikov.

Pisma o podelitvi deželanstva (*Landmannsbrieft*)¹⁰⁸ so eden prvih znakov, da stanovska korporacija in predvsem njen član potrebujeta dokaz o sprejemu med deželne stanove in s tem izkaz določenega družbenega statusa. Prva deželanska pisma za Kranjsko so ohranjena iz leta 1587, in s to letnico se začinjata tudi dva kronološka seznama gospodov in deželanov, ki so bili sprejeti med kranjske deželne stanove.¹⁰⁹ V stanovskem fondu je še nekaj podobnih seznamov deželanov oziroma izdanih deželanskih pisem za čas od 1631 do 1697, najdemo pa tudi abecedni seznam živečih gospodov in deželanov,

¹⁰⁶ AS 2, DSK I, šk. 230 (fasc. 136).

¹⁰⁷ Prav tam, šk. 413 (fasc. 283).

¹⁰⁸ AS 2, DSK I, šk. 844–848; register deželanskih pisem glej v AS 2, DSK I, šk. 874, fol. 339–399. Najstarejši tovrstni dokumenti (3) so iz leta 1587, do konca 16. stoletja jih naštejemo še osem, povečini pa so iz 17. in 18. stoletja. Opozoriti moramo, da tu ne gre le za pisma o podelitvi deželanstva oziroma višjega plemiškega ranga, temveč tudi za posamične prošnje in priporočila za sprejem v deželne stanove. Podrobnejša analiza teh dokumentov bi lahko pripeljala do kriterijev, ki so za sprejem v kranjske deželne stanove veljali v novem veku.

¹⁰⁹ AS 2, DSK I, šk. 933, Kodeks Hitzinger - Markovič, fol. 38ss, 80ss; AS 1073, ZR, I-43r – Rokopis je na podlagi starejših avtorjev v letih 1681–1712 sestavil Ivan Gotthard Lukančič. Poleg rodovnikov kranjskih plemiških rodbin najdemo tu dva nesistematična (brez letnic ali abecednega reda) seznama kranjskih gospodov in deželanov, ki so umrli v letih 1537–1700 (fol. 154r–161r). Sledi omenjeni seznam ljudi, ki so pridobili deželanstvo v obdobju 1587–1716. Seznam je rubriciran po letih; če v kakem letu ni bilo nobenega na novo sprejetega deželana, nam to sporoča besedica *nemo*. Po Lukančiču je bilo v 129 letih med kranjske stanove sprejetih okoli 280 oseb. Zanimivo je še, da v seznamu v letu 1639 ob sprejemu novega deželana prvič najdemo finančno "odškodnino". Baron Emanuel Fini je moral namreč za tri leta brezobrestno "položiti" 8000 gld. V kasnejših desetletjih so bili podobni zapisi vse pogostejši.

¹⁰³ AS 1073, Zbirka rokopisov (= ZR), I-84r, fol. 1r–6v.

¹⁰⁴ Kranjska mesta (brez Loža, Kočevja in Višnje Gore) najdemo v nadaljevanju rokopisa, kjer so naštetih kandidati za veliki stanovski odbor v letu 1595 (fol. 8r–10r). Sledijo sezname raznih deželnih in stanovskih uradnikov.

¹⁰⁵ Med njimi so tudi župniki, kaplani, druga cerkvena imenja, špitali in bratovščine, plemiške vdove, (mladoletni) dediči itd. Več o nastanku imenjskih knjig, s pregledom in opisom knjig za Kranjsko, glej v Janko Polec, Svobodniki na Kranjskem, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 17 (1937), 16ss. Kranjske imenjske knjige hrani Arhiv Republike Slovenije; najstarejša je iz leta 1539, vendar daje posamezne informacije (predvsem vpise davčnih zaostankov) tudi za nekaj let pred tem.

ki so se navadno udeleževali zasedanj deželnega zbora (1687).¹¹⁰

Med seznammi, kompiliranimi iz različnih virov, je najprej omeniti tistega, ki ga je stanovski registrator Karel Seifrid Perizhoff(er) vključil v drugi del repertorija stanovskega arhiva. Repertorij je "zastavil" v letu 1722.¹¹¹ Po abecedi plemiških "priimkov" urejeni seznam gospodov in deželanov (fol. 123–184) je po Perizhoffovih besedah nastal na podlagi starih protokolov in spisov s posvetovanj ter drugih originalnih dokumentov kranjskega stanovskega arhiva. V okviru posamezne črke ni trdnega abecednega ali kronološkega reda, temveč so deželani vpisani pomešano, kot so piscu v različnih dokumentih pač prihajali v roke. Pred vsakim je letnica, ki naj bi pomenila leto, v katerem je bil na deželnem zboru, s tem pa naj bi ne bil prejudiciran čas sprejema posameznika oziroma njegove družine med deželane; to so namreč lahko postali že prej. Po seznamu je bil najstarejši "deželan" kranjski deželni glavar Rudolf Liechtenstein (1355). Tudi drugi plemiči, ki so vpisani pred letom 1446, so bili kranjski glavarji: 1378 Ulrik Khümburg, 1405 Seifrid Gallenberg, 1407 Jakob Stubenberg, 1425 Jurij Turjaški.¹¹² Če torej odmislimo razne deželne funkcionarje – glavarje, upravitelje, vicedome – ki jih je Perizhoff našel v listinah ali kronikah, in spomnimo, da je za čas po letu 1530 uporabljal predvsem stanovske sejne zapisnike, lahko za starejše obdobje (čeprav prav tu pogrešamo "citate") ugotovimo naslednje: 59 plemičev, ki imajo letnico 1446, je brez dvoma posnel z Valvasorjevega seznama; morda so upoštevane le tiste rodbine, ki so v začetku 18. stoletja še živele na Kranjskem. Nadalje je Perizhoff vključil vseh 32 imen s cesarske listine o izboljšanju kranjskega deželnega grba (1463). Manj prepričani smo pri 52 posameznikih, ki so vpisani z letnico 1507, in 43 deželanih, ki jih najdemo v letu 1515. Trditev Maje Žvanut, da so stanovi po požaru v deželni hiši leta 1507 sestavili nov seznam, nima opore v virih, kot tudi ne mnenje, da je bil leta 1515 opravljen zadnji množični sprejem med deželane ali pa vsaj sestavljen nov seznam.¹¹³ Izdelava novega seznama potem, ko so pogoreli tako rekoč vsi stanovski spisi, je sicer možna, vendar se nam glede na Perizhoffovo izhodišče (fol. 122v – letnica pomeni leto, ko je nekoga zaznal na deželnem zboru) zdi verjetnejše, da so mu bili dostopni seznamei udeležencev deželnih zborov v letih 1507 in 1515, ki danes niso več ohranjeni. Temu

bi pritrjevali tudi številki "udeležencev" obeh zborov (52 oziroma 43), ki se za kranjske razmere zdita kar realni. Deset deželanov je vpisanih z letnico 1517. V Perizhoffovem seznamu, ki so ga, mimogrede, nadaljevali tudi njegovi nasledniki (ob nazadnje vpisanem deželanu je celo letnica 1838, fol. 127v) ni prelatov in mest.¹¹⁴

V principu enak je abecedni seznam gospodov in deželanov vojvodine Kranjske.¹¹⁵ Seznam zajema čas od leta 1355 do 1727 in ne 1405–1727, kot lahko preberemo na njegovi prvi strani in je povzeto v literaturi.¹¹⁶ Nikjer niso navedeni viri, po katerih je bil seznam narejen, a lahko spet ugotovimo, da so poleg nekaterih najvišjih deželnih uradnikov na seznamu ob letu 1446 tisti, ki jih poznamo iz Valvasorja (seznam navaja 55 posameznikov, tudi tri, ki jih pri Valvasorju ni), 25 jih je iz listine o izboljšanju kranjskega grba 1463, 51 iz "seznama" 1507 in 46 iz leta 1515. Drugi so očitno vzeti iz sejnih zapisnikov.

Dva podobna seznama smo našli v dolskem arhivu. Deželani so v obeh vpisani od leta 1355 in segajo do 1727 oziroma 1737.¹¹⁷ V vsebinskem smislu ne ponujata ničesar bistveno novega, če izvzamemo, da v prvem ni Valvasorjevega kontingenta, ampak je v letu 1446 le nekaj deželanov, zato pa je bolj pomenljiva pripomba na začetku prvega seznama, ki je gotovo še iz 18. stoletja. "Dolski" seznam naj bi bil večinoma dober, čeprav so nekateri deželani izpuščeni, po drugi strani pa najdemo take, ki sicer kot deželani niso izpričani. Pisec pripombe ugotavlja, da Kranjska še nima zanesljive matrike; še najboljša naj bi bila Markovičeva. Prav tako je v Perizhoffu preveč nepravilnosti in pomanjkljivosti, Lukančič pa ni dovolj sistematičen.¹¹⁸

Podobni seznamei, ki se začenjajo v letu 1355 in končajo med letom 1697 in 1740, so iz prve polovice 18. stoletja še trije, vendar ne zaslužijo posebne obravnave, ker se od predstavljenih razlikujejo v malenkostih; še najbolj pogrešamo nekaj desetina Valvasorjevega plemstva, saj je v

¹¹⁴ Edina izjema, ki je še posebej zanimiva, zadeva Škofjo Loko, saj je bila ta patrimonialno (freisinško) in ne deželnoknežje mesto. Kljub temu naj bi bila leta 1500 med mesti na deželnem zboru (glej fol. 126r).

¹¹⁵ AS 2, DKS I, šk. 2 (fasc. 2), sn. 42.

¹¹⁶ Prim. Žvanut, *Od viteza*, 21; Miha Preinfalk, *Služba Turjačanov deželi do leta 1500*, v: *Historični seminar 3* (Zbornik predavanj 1998–2000, ur. M. Kokole et al.), Ljubljana 2000, 129; isti, *Gospodje Turjaški*, 163. Tako kot v Perizhoffovem seznamu tudi tu v letu 1355 najdemo deželnega glavarja Rudolfa Liechtensteina in 1378 Ulrika K(h)üemburga.

¹¹⁷ AS 730, *Gospodstvo Dol*, fasc. 123, pag. 9–46, 62–85. Oba seznama sta zasnovana abecedno; v prvem se je sestavljaavec znotraj posameznih črk dosledno držal kronologije. Na prvem seznamu je obdobje napačno zamejeno z 1425–1727. Drugi seznam navaja za leto 1446 večino tistih, ki jih poznamo s prejšnjih dveh seznamov.

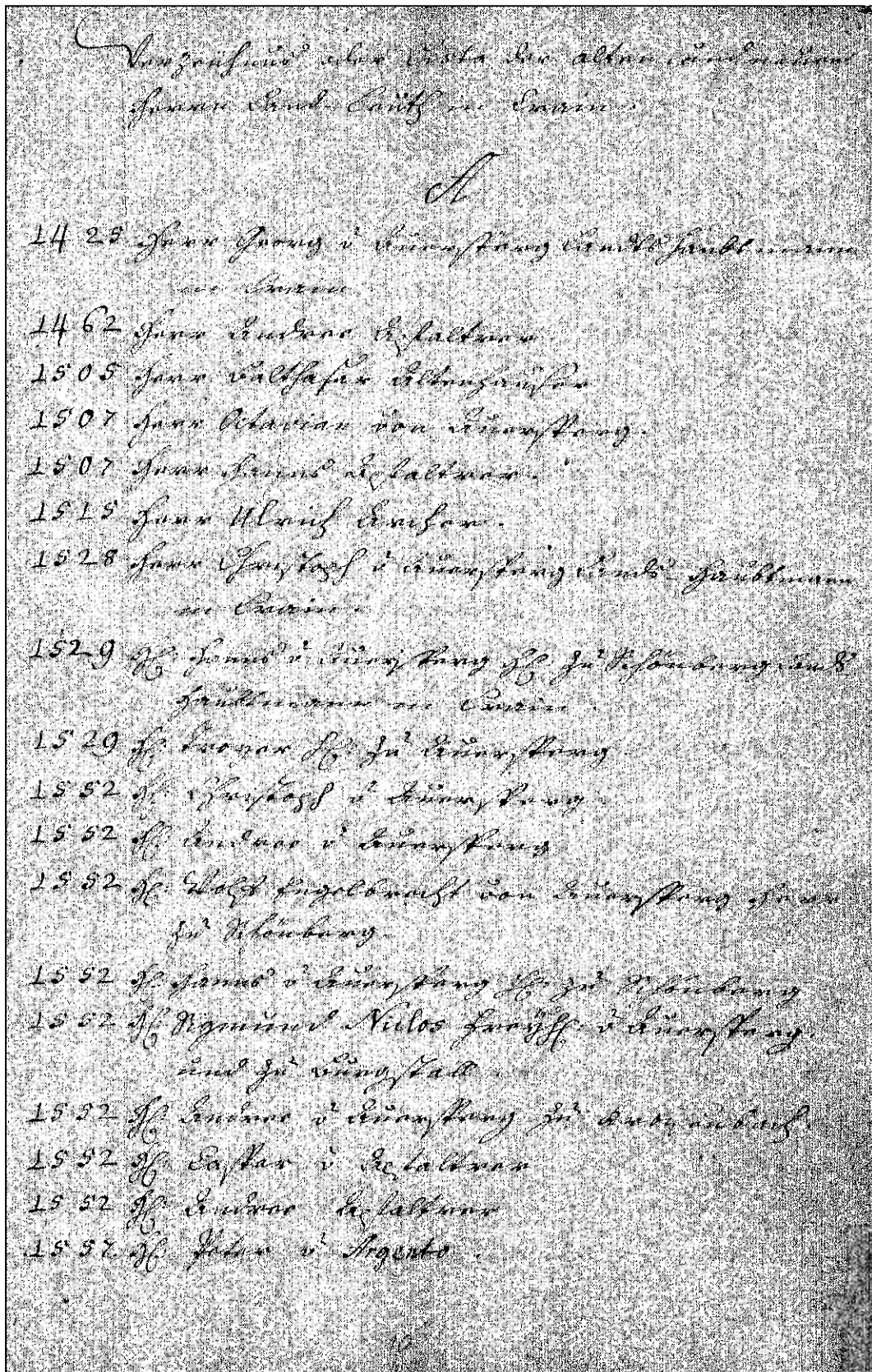
¹¹⁸ Prav tam, pag. 9.

¹¹⁰ Glej AS 2, DSK I, šk. 2 (fasc. 2), sn. 42.

¹¹¹ AS 2, DSK I, šk. 874. O Perizhoffovi ureditvi in popisu stanovskega fonda ter repertoriju nazadnje Andrej Nared, *Arhiv kranjskih deželnih stanov*, Arhivi XXIV/2 (2001), 12ss.

¹¹² Za dejanski čas njegovega glavarovanja glej op. 25.

¹¹³ Žvanut, *Od viteza*, 21. Žvanutova se sicer navezuje na dva podobna seznama, ki ju bomo spoznali v nadaljevanju.

Ena izmed dveh matrik iz dolskega arhiva (za čas 1355–1727). AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, pag. 9–46, tu 10.

teh seznamih pri letu 1446 zapisanih le nekaj oseb.¹¹⁹

Nekaj svežine prinaša Breckerfeldov "poskus stanovske matrike" iz leta 1792.¹²⁰ Nastal je namreč v času, ko je stanovska korporacija doživljala velike spremembe, in kaže sestavo stanov v zadnjem desetletju pred začasno ukinitvijo. V prvem delu rokopisa so predstavljene aktualne razmere. Duhovski stan je imel 20 predstavnikov, med njimi škofe iz Freisinga, Brixna, Krke in Trsta. Po pričakovanju ni predstojnikov/ic samostanov, saj so bili le-ti v desetletju pred tem razpuščeni. Posvetno plemstvo se deli na kneze (9 rodbin), grofe (okrog 70 rodbin), barone (57 rodbin) in viteze (70 rodbin). Četrto klop zaseda devet mest, med znanimi pogršamo Kočevje (od leta 1791 je bilo v okviru turjaške vojvodine Kočevske¹²¹), Radovljico in Kostanjevico. Drugi del rokopisa je abecedni indeks na Kranjskem imatrikuliranih deželnostanovskih rodbin, *aus bewährten Kunden* sestavljen v letu 1792 (fol. 15r–51v). Leto imatrikulacije (vpisa oziroma sprejema med stanove) je pri večini navedeno, vendar gre za že znane letnice, ki jih moramo jemati s precejšnjo rezervo.¹²² Vpisani so celo plemiči iz 13. in 14. stoletja, tako da je seznam za obdobje do srede 15. stoletja lahko le imenski indeks oseb, ki se pojavljajo v listinah, in nikakor ne stanovska matrika. Breckerfeld pa si je gotovo

pomagal tudi z Markovičem in verjetno Perizhoffom. Med svetnim plemstvom so pomešani tudi prelati in mesta. Mesta so navedena tudi posebej.¹²³

Že po obnovitvi "stanovske ustave" (1818) je leta 1824 nastala še zadnja velika stanovska matrika, ki je ohranjena v štirih različicah.¹²⁴ Deželani so tu nanizani v abecednem redu in pri vsakem je navedeno, v katerih dokumentih se pojavlja. Poleg Perizhoffovega seznama¹²⁵ in listine iz leta 1463 je matrika narejena predvsem po stanovskih protokolih in deželanskih pismih.

Za zadnjo večjo kompilacijo kranjskih plemiških seznamov je konec 19. stoletja poskrbel Anton Globočnik. V reviji *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* je 1899. leta objavil prispevek *Der Adel in Krain*.¹²⁶ Gre za pregled plemiških rodbin, ki se pojavljajo v Kranjsko zadevajajočih virih. Niza jih po stoletjih (od 11. do konca 19. stoletja), v katerih se prvič pojavijo kot "Landesangehörige", znotraj teh pa po abecedi. Po možnosti so dodane letnice povzdiga v višji plemiški rang; črka L ob letnici naznanja, kdaj naj bi rodbina dobila kranjsko deželanstvo. Jasno je, da je Globočnikov seznam lahko zanesljiv le toliko, kolikor so zanesljive njegove predloge. Poleg različnih "arhivov" je pri pripravi tabel uporabljal rokopise iz kranjskega deželnega muzeja (Schönlebn, Lukančiča, Perizhoffa), dvorne (dunajske) in zagrebske nadškofijske knjižnice ter tiskana dela Valvasorja, Wisgrilla, Siebenmacherja, razne almanaha in časopis Adler.

Sklep

Zavedamo se, da smo v pregledu kak seznam izpustili, vendar namen prispevka ni toliko v neskončnem brskanju za vsakršnimi seznamami, temveč predvsem prepoznavanje in kritično ovrednotenje posameznih tipov plemiških in

¹¹⁹ AS 1073, ZR, I-83r (1355–1738); Nadškofijski arhiv Ljubljana (= NŠAL), KAL, Spisi, fasc. 81, št. 67 (1355–1697); NŠAL, ZAP, Steska Viktor, fasc. 81 (1355–1740). Nekaj besed velja povedati v zvezi z zadnjim seznamom, ki naj bi bil sestavljen po letih sprejema v stanove. Najprej je treba korigirati prvi vpis, saj se je poleg deželnega glavarja Rudolfa Liechtensteina zapisala napačna letnica 1335. Seznam je poseben v tem, da je strukturiran zgolj kronološko. Poleg deželnoknežjih oziroma deželnih funkcionarjev (glavarjev, upravitelja), ki jih poznamo tudi iz drugih popisov, je le 6 deželanov identičnih z Valvasorjevimi (1446), sledijo prepisi seznamov iz let 1463, 1507 in 1515. Iz kasnejših vpisov je razbrati, da so bili pri izdelavi seznama upoštevani razvidi novosprejetih deželanov. Citirani vir je Steskov prepis seznama Janeza Gregorja Dolničarja (*Miscellanea V v Semeniški knjižnici*), a z nekaj dopolnitvami, saj sega do leta 1740, Dolničar pa je umrl že 1719.

¹²⁰ AS 1073, I-53r, *Franz Anton von Breckerfeld, Versuch zu einer Matrikel der Herren Stände in Krain mit Namen der jtz lebenden Mitglieder*.

¹²¹ Mesto Kočevje je cesar Leopold I. Volfu Engelbertu Turjaškemu z določenimi pridržki pravzaprav podaril že leta 1667. Glej Preinfalk, Auerspergi, 230.

¹²² Pri Martinu in Jakobu Raunachu navaja, da sta leta 1446 sedela v deželnem zboru, podobno trdi za Andreja Apfalterja in Jurija Lamberga v letu 1463 ter za Rudolfa Lichtenberga(!) v letu 1355, mi pa vemo, da gre v prvih dveh primerih za seznam pozvanih na vojaški zbor v Radgoni in Fürstenfeldu oziroma za Kranjca iz listine o izboljšanju kranjskega deželnega grba, v tretjem pa je pravilno, da je bil Rudolf Liechtenstein leta 1355 kranjski deželni glavar (to je Breckerfeld tudi sam navedel). Bliže resnici so brez dvoma navedki *im Landtag geseßen 1507* oz. 1515.

¹²³ Fol. 43r–43v. Od običajnih dvanajstih deželnoknežjih mest na Kranjskem ni Kočevja, pri Radovljici, Krškem in Kostanjevici pa lahko preberemo opombo, da so bila nekaj let pred tem municipalizirana.

¹²⁴ AS 1073, ZR, III-3r (osnovna različica, spisal Henrik Rutter); 63r (skrajšani prepis); I-54r (prepis z vpisi deželanov po letu 1824, rokopis je v letu 1897 končal Mirko Lorentz); I-55r (tipkopis iz leta 1914).

¹²⁵ Perizhoffov seznam je tako rekoč edini vir tudi za dva seznama kranjskih deželnostanovskih družin za čas 1355–1838, ki ju najdemo v Stanovski matriki in grbovnici (AS 1073, ZR, II-11r). Tu so tudi razni koncepti in fragmenti matrik, ki so očitno nastali v zvezi z zbiranjem gradiva za matriko iz leta 1824.

¹²⁶ MMK 12 (1899), 1ss, 52ss. Po drugem Globočnikovem delu (*Übersicht über die Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Krain, Laibach 1893, 129ss*) je priložnostni seznam kranjskih deželnih stanov (samo plemstva) za sredo 16. stoletja sestavil Günter Scholz, *Ständefreiheit und Gotteswort. Studien zum Anteil der Landstände an Glaubensspaltung und Konfessionsbildung in Innerösterreich (1517–1564)* (*Europäische Hochschulschriften III/358*), Frankfurt a. M. 1994, 281ss.

stanovskih seznamov za rekonstrukcijo strukture, predvsem pa številčnosti kranjske plemiške in stanovske korporacije.

Koliko se torej v predstavljenih seznamih zrcali realna slika sestave in številčnosti kranjskih deželnih stanov? Osnovni kriterij mora biti njihova "popolnost", ta pa je odvisna od okoliščin (na primer sestavljavčeve natančnosti) in še bolj namena nastanka. Najbolj dragoceni so gotovo tisti seznam, ki so nastali sočasno in za katere poznamo tako vsebinski kot časovni okvir ter namen nastanka. To so življenjski viri, neposredni preostanki historičnega dogajanja. Med zanesljivejše lahko štejemo tudi tiste sezname, ki so nastali na podlagi primarnih dokumentov, denimo deželanskih pisem. Veliko več previdnosti terjajo številni zbirni, za nazaj sestavljeni sezname, še zlasti takrat, ko so nastali predvsem s kompiliranjem starejših seznamov. Splošna resnica je, da taki izdelki ne odpravljajo napak iz predlog, ampak jih v najboljšem primeru samo ponovijo, če že ne dodajo novih. Veliko je o tem povedal že avtor pripombe v prvem "dolskem" seznamu (glej zgoraj, op. 118). Na očitnejše napake in pomanjkljivosti takih seznamov smo skušali sproti opozarjati, sistematična analiza oziroma globlje poznavanje posameznih rodbin pa bi gotovo navrgla še veliko konkretnih korekcij.

PRILOGA 1

Seznam Kranjcev /1421–1422/

Original, papir, HHStA, Österreichische Akten, Krain, K. 1, Fasz. 1, fol 1r–2v.

[fol. 1r]

Landlewt, Krain, vocati vnder den Awrsperger

- Andre von Seibenikh*
 + · *Gothart von Kreyg* ~
 + · *Conrad sein sun von Kreyg der Junger*
 · *Jorg Lamberger* ~
 · *Jacob Lamberger* ~
 · *Lienhart Pöschl* ~
 · *Achatz Grymschiczter*
 · *Peter Grymschiczter*
 · *Nix Paradeyser* ·
 · *Anthoni Paradeyser* ·
 · *Jacob von Ekk* ·
 · *Colman Stermüler* ·
 · *Niclas Mangespurger* ·
 · *Fridreich Mangespurger der Elter* ·
 · + · *Fridreich Mangespurger der Junger* ·
 ~ + · *Stainer ze Klingenuels burggraf*
 · · *Niclas Gallenberger* ·
 · · *Jorg von Stain* ·
 · · *Jacob von Stain* ·
 · · *Fridreich von Stain* ·
 · · *Ain Aphalter* ·
 · · *Vlreich Lilienberger* ·
 · ~ *Hanns Liechtemberger* ·
 · · *Niclas Gall* ·
 · · *Hanns Stegberger* ·
 + · *Niclas Stegberger* ·
 · · *Herman Zobelsperger der Elter* ·
 · · *Herman Zobelsperger der Junger* ·
 · · *Berchtold von der Dur* ·
 · · *Jorg Snepberger* ·
 · · *Jacob Snepberger* ·
 · · *Fridreich Rauber* + ·
 * *Hanns Rauber* + ·
 · + *Erasm Liechtemberger* ·
 · + · *Jorg Mynndorffer der Elter* ·
 · + · *Jorgg Mynndorffer der Junger* ·
 · + · *Andre Gall* ·
 · + · *Fridreich Zobelsperger* ·
 · + · *Sigmund Moshaimer* ·
 · *Cristoffn Gumpeler* ·
 · *Jorg von Binder* ·
 · *Mert Meichawer*
 · *Jörg Glogowiczter* ·
 · *Larenz Glogowiczter* ·
 · + · *Jorg Hoffstetter* ·
 · *Jostn von Strasspurg* ·
 [fol. 1v]
 * *Hainrich Gall* +
 ' + · *Nix Hophenbacher* ·
 ' + · *Nix Matseral* ·
 ' + · *Jorg Harrer* ·

' + · Jorg Cosiakker ·
 ' + · Jorg Sichelberger ·
 ' + · Merthl Zobelsperger ·
 ' + · Pangretz Awrsperger ·
 ' + · Jostn Vaissten ·
 ' + · Vreich Mynndorffer ·
 ' + · Merthl Mynndorffer ·
 ' + · Achac Mynndorffer ·
 ' + · Merttlein Bleslein ·
 · + · Merthl Archer ·
 · + · Ott Archer ·
 ' + · Jacob von der Schutt ·
 ' + · Wilhalm Stern ·
 ' + · Conrad Stern ·
 ' + ~ · Dem Freichawer ~
 ~ + · Greiffn Turner ·
 ' + · Hanns Schrabas ~
 ' + · Pütleben Greymblein an der ober Gurk ·
 ' + · Erasm von der Aynod ~
 · · Niclas Sawer ~
 · · Cristoffn Sawer ~
 · · Micheln Sawer ~
 · · Ennderlein Sawer ~
 · · Wilhalm Bernekker ~
 · · Hanns Bernekker ~
 · · Jorg Bernekker ~
 · · Jacobn Bernekker ~
 * Caspar Apfaltrer
 · · Hanns von Sand Peter ~
 · · Engelhart Zellenperger ~
 — Pirssn von Aich ~
 · · Hanns Liemberger ~
 * Herwart Awrsperger ~
 ~ · · Vernikker ~
 · · Hanns Pettschacher ~
 · · Peter Pettschacher ~
 · · ~~Hanns Kestenpacher~~
 ' + ' Hanns Wernburger ~
 ' + ' Herman Turner ~
 ' + · Niclas Gostakker ~
 · ' · Walthasar Lamberger ~
 · · Wilhalm Zubretscher ~
 ' + · Vreich Weichselberger ~
 · + · Andre Greczer ~
 · · Wilhalm Melczen

[fol. 2r]

' + · Erhart Zoblsperger
 · · Jorig Polcz
 ' + · Jörg Liechtemberger
 · · Caspar Harrer
 · · Grogari Harrer
 · + · Jorgn Rewtenberger
 · · Vreich Matseral

[fol. 2v]

[napis na zadnji strani]

Lanndlewt Krain vnd in der Mettling

PRILOGA 2

Seznam Kranjcev /1421–1422/

Original, papir, StLA, Meillerakten, XIV-a, Nr. 3, fol. 17r–18v.

[fol. 17r]

Krayner

β · Conrad von Kreyg der Junger
 · · Niclas von Stegberg °
 · + · Hanns von Stegberg °
 · β · Jorg Awrsperger
 · β · Herwart Awrsperger
 · β · Erasm Liechtenberger
 · β · Hanns Liechtenberger
 · + · Pangraz burggraf von Lüenz °
 · β · Conrad burggraf von Lüenz °
 · β · Toman burggraf von Lüenz °
 · β · Hanns Sichelberger °
 · + · Jorg Sichelberger °
 β · Jörg Lamberger °
 β · Jacob Lamberger °
 β · Walthesar Lamberger °
 β · Berchtold Mynndorffer °
 β · Vreich Mynndorffer °
 β · Jorg Mynndorffer °
 β · Fridreich elter Mangespurger °
 β + · Fridreich junger Mangespurger °
 β · Niclas Mangespurger °
 β · Hanns Apfaltrer °
 β · Conrad Apfaltrer °
 β · Jorg Apfaltrer °
 + · Vreich Lilienberger
 β · vnd sein sun Hanns
~~Hanns~~
 β · Pyrss von Aich, Hanns
 vnd seine ~~süne~~ brudern
 β · Niclas Galln °
 β · Jorg Galln °
 β · Wilhalm Galln °
 β · Conrad Galln °
 β + · Merkchel Archer °
 + · Öttel Archer °

[fol. 17v]

· β · Engelhart Czellenperger
 · β · Caspar Wernekger °
 · β · Wihalm Wernekger °
 · · ~~Jacob Wernekger~~
 β · Hanns Zobelsperger
 β · Herman Zobelsperger
 β · Merkchel Zobelsperger
 β · Erhart Zobelsperger
 β · Fridreich Zobelsperger
 β · Nix Hopfenbacher
 β · Cristoff Gumpeler °
 + · Hanns Gumpeler °
 β · Mathe Matscherol °
 β · Nix Matscherol °
 β · Nix ~~Cristof~~ Sawer °

- β · Cristoff Sawer °
 β · Andre Sawer °
 · β ~~Wilhelm~~ Mert Meichawer °
 · ~~vnd sein bruder~~
 + · Fridreich elter Harrer °
 β · Fridreich junger Harrer °
 · β Wilhelm Sniczenpawner
 · β Krumpach
 · β Kolli Stermoler
 · Paul Glogowiczzer °
 β · Peter Glogowiczzer °
 · Henssel Glogowiczzer °
 + Herman Glogowiczzer °
 + Hättl Glogowiczzer °
 β · Hanns ~~vnd~~ von Roy °
 · ~~sein sun~~
 β · Niclas Paradeyser °
 β · Hanns Paradeyser °
 β · Conrad Pre^umer vnser phleger ze Scherphenberg
 [fol. 18r]
 β · Hanns Pettschacher °
 + Fridreich [Pettschacher]
 β · Hans Aursperger
 + Oswald Pirchholz
 β · Hanns Freichawer
 · Lorenz Perger
 β · vnd sein bruder
 β · Greif Turner °
 β · Ge^ustl Turner °
 β + Niclas Lengenheimer °
 β · Peter Lengenheimer °
 β · Conrad Stern °
 β · Wilhelm Stern °
 + Jörg Mynndorffer von Zapelza
 β · Niclas Gutenberger riter
 β · Herman Goziakcher °
 β · Jorg Goziakcher °
 β · Andre Pölaner
 β + ~~Parzial~~ ze Kerner, sein sun Sigmund
 β · Jorg ~~Vreich~~ Scheyrer
 β · ~~Vreich~~ Luger Erasm
 · ~~vnd sein bruder~~
 β · He^urtl Ple^usel °
 β · Mertl Ple^usel °
 β · Erhart Potendorffer
 · ~~Potz~~ Hans Schrabass
 · Merkchl Mynndorffer
 + Niclas ~~Haydt~~
 β · zwein sein bruder
 Fridreich, Jorg, Jacob von Stain
 · ~~Erhart~~ Eberhart des pawrn sun
 · Jorg Hofstetter
 · Jost ~~Strassperger~~ von Vichnawn
 · Pangrez Aursperger
 · Ochsel burgraf zu Gratschan
 · Jost Vaisst
 β · Andre Gall vnd sein bruder Jorg von Rudolffsegg
 β · Wilhelm Zubretscher
 · Hanns Toppenawer

- [fol. 18v]
 · Hanns von Herzogendorff
 β · Niclas Gallenberger
 β · Seifrid Gallenberger
 β · Hanns Gallenberger
 β · ~~Wilhelm Gallenberger~~
 · Conrad Hawnstetter
 + Andre Sachs
 · Wilhelm Melcz
 β · Friz, Hanns ~~Nielas~~ vnd Vreich den Rawbern
 β · Hanns, Erhart dem(!) Hohenwarter
 β · Merten von Tschornomel
 β · Berchtold von der Dür
 β · Jacob Sneperger
 β · Mert Sneperger
 β · Jorg Sneperger
 β · Hanns Sneperger

PRILOGA 3

Seznam kranjskih deželnih stanov iz leta 1446

Original, pergamentni kodeks, HHStA, Hs. W 10 (Böhm 19), fol. 137r–138v.

Zaradi boljše predstave so polkrepko tiskana imena tistih, ki jih v seznamih iz maja 1446 ni (za primerjavo konkretno služi seznam v Codexu Auerspergensis).¹²⁷

[fol. 137r]

Preleten in Krayn

Bischofe von Freysingen
Abbt zu Sittich
Abbt zu Lanndstrost
Prior zu Frenicz
Prior zu Pletriach
Comendewr zu Laybach
Comendewr zu Sand Peter

Pryorin daselbs

Priorin zu Michelstetn
Priorin zu Mynnkendorff
Priorin zu Laagh

¹²⁷ Petnajst je tudi takih, ki jih na tem seznamu ni, so pa v Codexu Auerspergensis. To so: Cristoff Gimpler, Cristoff von Tschenemll, Fridrich von Stein, Jacob Egkher, Jorg Rauber, Jorg in Caspar Scheyrer, Hans Schrabas, Jorg Leyntasch, Caspar Edholtz, Michel von Scherffenberg, Hanns Winnitter, Artolf von Mannspurg, Sebastian Egknstainer in Peter Schweinkerh.

Herren in Krayn

Andree von Kreyg
Hartneyd von Kreyg
Jorg von Kreyg
Jorg Pernegker

Ritter vnd knecht in Krayn

Jorg Aphaltrer
Hanns Liechtenberger
Jorg von Tschorneml
Herwartt Awrsperger
Volkhart Awrsperger
Engelhart Awrsperger
Wyguleys Awrsperger
Jorg Lamberger
Sigmund Lamberger
Walthezar Lamberger
Fridreich Lamberger
Thoman Lueger
Anthoni Lueger
Erasm Lueger
Nicklas Lueger
Fridreich Zobelsperger zum Schawnstain
Mertt Schniczenpawmer
 [fol. 137v]
Conrad Aphaltrer
Caspar Aphaltrer
Niclas Gallen
Wylhalm Gallen
Jorg Gallen
Caspar Gallen
Anndree Gallen
Mertt Gallen
Hanns Sicherberger
Achacz Mynndorffer
Larencz Mynndorffer
Wylhalm Mynndorffer
Walthezar Laser
Mathes Zellenperger
Benedict Wernegker
Jorg Wernegker
Wylhalm Wernegker
Hanns Wernegker
Hanns Zobelsperger
Erhart Zobelsperger
Jorg Zobelsperger
Jorg Gumppler
Hanns Matscherol
Mert Rawnacher
Jacob Rawnacher
Jorg Weychselberger
Wylhalm Weychselberger
Hanns Weychselberger
Fridreich Schrot
Niclas Gallenberger
Seyfrid Gallenberger
Hanns Gallenberger
Andree Gallenberger
Walthezar Durrer

Mert von Tschorneml
Niclas Sawrer
Jobst Sawrer
Andree Sawrer
Sigmund Yger
Cholman Phaffoyczzer
Jorg Phaffoyczzer
Hanns Meichawer
Larencz Krumpach
Hanns Stermoler
Jacob Stermoler
Jacob Globiczzer
Jorg Paradeyser
Lyenhart Paradeyser
Hanns Paradeyser
Lyenhart Freythawer
Hanns Freythawer
Jacob von Stain
Jorg Hofsteter
Jorg Ochsel
Caspar Vayst
Caspar Melcz
Albrecht Melcz
Hanns Rawber
Vlreich Rawber
Herman Rawber
Hanns Chumer
Jorg Greczer
Andree Greczer
Hanns Grymschiczzer
Achacz Ekkenstayner
 [fol. 138r]
Hanns Seepacher
Benedict von Tschkus
Caspar Harrer
Erasm Stayner
Hanns Dachawer
Caspar Leymtasch
Mertt Leymtasch
Achacz Tschugel
Mert Liechtenberger
Peter Weynperger
Preym Petschacher
Mertt Petschacher
Andree Schreyenegker
Nicklas Archer
Achacz Reyser
Andre Frolich
Mert Malinger
Wylhalm Toppenawer
Rudolff Nepelperger
Sigmund Rockhalm
Jorg Gurkcher
Jacob Edlinger
Wylhalm Heritsch
Hanns Schutter
Jorg Rayner
Herman Gosyackher
Rutlieb Gosyackher
Jorg Gosyackher
Niclas Gosyackher

Albrecht Gosyackher
Larencz Globyczer
Jorg Globyczer
Jacob vnd Hanns Globyczer
Gall von Purgstall
Jacob Sneiderger
Mertt Sneiderger
Jacob Sneiderger
Hanns Sneiderger
Nicklas Lenghaymer
Jorg Perger
Mertt Galiencz
Nicklas Durer
*Walthezar Durer*¹²⁸
Wylhalm Payrstorffer
Wernher Klaynherr
Hanns Liebenberger
Erhart Hohenwartter
Jorg Glaner
*Niclasen des Mospurger sun*¹²⁹
Hanns Gall
Jorg Lamberger der Junger
Jorg Aphaltreter der Junger
Sigmund vnd Andre dy Myndorffer
Jorg Myndorffer mit den brüdern
Jorg,¹³⁰ **Seyfrid, dye Pernegker**
Herman Zobelsperger
Gregor Gumppler
*Sigmund Gallenberger*¹³¹
*Andree des Durrer sun*¹³²
Jacob Lenghaymer
Hanns Fernnegker¹³³
*Jorg Paradeyser*¹³⁴
Hanns Scheyrer
Anthoni Grimshiczer vnd sein bruder
Lienhart von Skusch
 [fol. 138v]
Hanns Durrer
Wilhalm Hawrer
Jorg Harrer
Mert Laymtasch¹³⁵
Hanns Rayner
Andree Rayner
Achacz Kosyacker
Wolfhart Kosyacker
Andree Schrawass
Jorg Sneiderger

Pylgreym Glowiczer
Herrant des Kellerberger sun
Bartholomee vom Hof
Jorg Kaczianer
Osterman Liebenberger
Hanns Kotterman
Puchar
Fridreich Prager
Jorg Snurl
Mertt vom Vorst
Vreich Turrner im Veld
Jorg Jegermaister
Hanns Standacher
Caspar von Newnhaws
Steffan Strasperger
Gall von Motnigk
Jorg Sewstrer
Nicklas Pys
Jorg Greczer
Jobst Greczperger
Jorg Semenitsch
Merckhl Semenitsch
Wylhalm Semenitsch
Ott Semenitsch
Gregor Semenitsch
Hainreich Semenitsch
Hanns Schyemtscher
Andree Greczer
Pottreter
Jorg Rosemberger
Herman Plesel
Jan von Snopetschaw
Hanns Stawdacher
Hanns Silbrer
Andree Hohenwartter
Erasm des Luger sun

Stet vnd merkht in Krayn

Laybach
Kraynburg
Stayn
Rudolfswerd
Weychselberg
Lanndstrost
Metling
Radmansdorff
Laas

¹²⁸ V seznamu se tu pojavi drugič.

¹²⁹ Gotovo lahko enačimo z *Niclas Mannspurger khinder* iz Valvasorjevega seznama.

¹³⁰ Naveden je tudi med gospodi in kot Wernegkher še med vitezi.

¹³¹ *Sigmund Gallenberger, Jacob Lenghaymer, Lienhart von Skusch* in *Hanns Durrer* so v seznamih iz maja 1446 navedeni skupaj z drugimi predstavniki svojih družin.

¹³² V ostalih seznamih iz leta 1446 *Anndre des Duerer khinder*.

¹³³ Morda mišljen (P)Wernegkher.

¹³⁴ V seznamu se tu pojavi drugič.

¹³⁵ V seznamu se tu pojavi drugič.